

AZ ORSZÁGOS IPAREGYESÜLET
BÁRÓ KORNFELD ZSIGMOND-KÖNYVTÁRA
II. FÜZET

AZ ÉLELMISZEREK DRÁGASÁGA

AZ ORSZ. IPAREGYESÜLET BÁRÓ KORNFELD MÓRICZ PÁLYÁZATÁN
MEGJUTALMAZOTT PÁLYAMUNKA

ÍRTA

DE BIHARI KÁROLY

AZ ORSZÁGOS IPAREGYESÜLET KIADÁSA

BUDAPEST
RANSCHBURG GUSZTÁV KÖNYVKERESKEDÉSE
1910

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	5
Forrásművek	9

I. Az élelemdrágaság.

A) Az élelemdrágaság általában	11
B) Élelmi szükségletünk	13
C) Tényleges élelemfogyasztásunk.....	17
D) Az élelmiszerek áringadozása Budapesten.....	21
a) Húsfélék.....	22
b) Állati termékek	23
c) Növényi táplálékok	26
E) Az élelemdrágaság nálunk és másutt	31
F) Az élelemdrágaság a háztartás költségvetésében	36
G) Az élelemdrágaság következményei.....	40
H) A drágaság elleni mozgalom története.....	44

II. Az élelemdrágaság okai.

B) Az élelemdrágaság okai általában	51
C) Az élelemdrágaság okai a termelésben	52
E) Halászat	52
F) Vadászat	52
G) Állattenyésztés	53
H) Mezőgazdaság	54
I) Kertgazdaság	56
J) Tejgazdaság	56
K) <i>ff</i>) Gyarmati termelés	57
h) Élelmezési ipar	58
C) Az élelemdrágaság okai a forgalomban	62
a) Az élelmiszerforgalom általában	62

<i>b)</i> Szövetkezetek	65
1. A gazdák termelő- és értékesítő-szövetkezete	65
2. Fogyasztási-szövetkezet	65
<i>c)</i> Export-import	67
<i>d)</i> Szállítási eszközök	71
<i>e)</i> Pénz	74
<i>f)</i> Állatforgalom	75
<i>g)</i> Gabonaneműek forgalma	80
<i>h)</i> Állati termékek forgalma	81
<i>i)</i> Burgonya-, zöldség-, gyümölcsforgalom; hüvelyesek forgalma	81
<i>D)</i> Kormányzás. Közigazgatás	85
<i>E)</i> Fogyasztás. (Kereslet)	90
<i>F)</i> Az élelemdrágaság okainak összegezése	93

III. Az élelemdrágaság elhárításának módja.

<i>A)</i> Az élelemdrágaság elhárításának módja általában	95
<i>B)</i> A termelésre vonatkozó javaslatok	96
<i>C)</i> A forgalomra vonatkozó javaslatok	99
<i>D)</i> Kormányzás. Közigazgatás	104
<i>E)</i> A fogyasztásra vonatkozó javaslatok	105
Tárgymutató	107
Grafikai táblák	1—9 sz.

ELŐSZÓ.

Gyermekkoromban sokakat ostromoltam azzal a kérdéssel, hogy az «élet»-nek* a piacon ki szabja meg az árát? És senki sem tudott nekem kielégítő feleletet adni. Érdekelt az a küzdelem, a melyet eladók és vevők vívnak egymással. Megfigyeltem gyakran a piaci árakat; és láttam belőlök, hogy egyszer olcsóbb, máskor drágább a termés: az áringadozás okát azonban nagyon sokáig hiába kerestem. Elemi és középiskolai éveim alatt sem erről, sem más közgazdasági kérdésről nem szóltak egy szót sem.

Végre, mikor tanulmányaim folytatása közben a társadalom-gazdaságtant kezdtem betűzgetni, akkor teljesedett gyermekkori vágyam.

Akkor láttam, elég szörnyűködve, hogy pl. az égitestek pályájának, a tenger mozgásának szabályszerűségeit, sőt az utolsó ítélet tárgysorozatát is jobban ismerem, mint a körülöttem nyüzsgő élet legelemibb dolgát.

És boldog voltam, a mikor megtanultam látó szemmel nézni ezt a méltóságteljesen hömpölygő óriási folyót, a melynek társadalom a neve; és a melyben magam is csak csekélyke csepp vagyok.

*A nép a Tiszaháton a gabonát élet-nek hívja.

Örömömbé azonban öröm is vegyült. Szomorúság látnom, hogy együtt folynak az embermilliók és bekötte a szemük. Éppen mint az enyém volt, gyermek- és ifjúkoromban.

Szomorúság látnom, hogy embertársaim e gyarlósága,, hogy ne mondjam tudatlansága, mennyi üdvös újításnak — és újítónak — okozza vesztét. Hallanom a középosztály panaszszavát, a nép fenyegetődő zúgását... a drágaság miatt. És látnom a nemzet gyengülését a hiányos táplálkozás miatt.

Kétszeres hát örömöm, a mikor a magyar közélet egyik első tényezője, az Országos Iparegyesület, a közfigyelmet a legfontosabb társadalmi kérdésre, a közéletre tereli. A legfontosabbra, mert a közélet megoldásától leginkább függ nemcsak az egyének, nemcsak egy város, hanem az egész nemzet, sőt az egész emberiség sorsa. Bizonyítja *Rogers*; a ki az angol nép szerencséjének mondja, hogy létének legkedvezőtlenebb körülményei között is mindig kiváló minőségű és nagymennyiségű élelmiszereket fogyasztott.

Ámde a mily szép és fontos a feltett kérdés, éppoly nehéz rá feleletet adni.

Tudjuk, hogy minden kutatásnak legfőbb feltétele a tárgyilagosság. Annyira, hogy a hol ez hiányzik, ott tudományról nem is lehet szólni. Nos a közélet, az élelemdrágaság mibenlétének, okainak fürkészése közben éppen e legfőbb feltételt, a tárgyilagosságot alig-alig lehet megtartani. Az emberek ugyanis a közélet szempontjából vagy a termelők, vagy a közvetítők, vagy a fogyasztók csoportjába tartoznak. A termelők és közve-

títők, valamennyien ismét vagy tőkésék, vagy munkások. A drágaságért pedig mindegyik csoport a másikat teszi felelőssé; a közmondás szerint: «A más szemében meglátja a szálkát, a magáéban a gerendát se veszi észre». Már most úgy az író, mint az olvasó is valamelyik csoportba tartozván, — akár az egyik, akár a másik felejtse magán a saját csoportjának a szemüvegét, vége a tárgyilagosságnak; a mi nélkül pedig igazságot megállapítani, egymást megérteni lehetetlen. Én magam úgy az anyaggyűjtésben, mint a feldolgozásban igyekszem lehetőleg minden tényező működését alaposan és tárgyilagosan szemügyre venni. Mindazonáltal nem kecsegtetem magam azzal a reménnyel, hogy tökéletes lesz e munkám. Mentsen az a körülmény, hogy magam is gyarló ember vagyok; a jóakaratot és a tárgyilagosságra való törekvést azonban senki sem fogja megtagadhatni tőlem.

A másik nehézség, hogy a statisztika nincs országosan szervezve. Míg Franciaországban 13, Ausztriában 9 városnak van statisztikai hivatala, — addig hazánkban egyedül csak Budapest dicsekedhet vele. Az ország különböző helyeiről ennél fogva alig van adatunk, a meglévő adatok pedig alig érnek a semminél valamivel többet. A budapestiek már értékesek, de részint a különböző idők más felfogása, részint ugyanazon áruk különböző minősége miatt nehéz a feldolgozásuk. A székesfővárosi statisztikai hivatal adatai — a vásárcsarnokok igazgatóságának, a vásárfelügyelőségnek mintaszerűsége folytán — mégis annyira megbízhatók, hogy némi gyakorlati ellenőrzéssel lehet építeni rájuk.

Nem kis nehézséget okoz végül, hogy a közéletm-

zés tudományos irodalma szegény. A legfontosabb kérdéssel foglalkoztak eddig a legkevesebben! Mert a patriarkális közigazdaság korában, a mikor—mint vidéki városainkban ma is — minden iparosnak, kereskedőnek, hivatalnoknak megvan a maga pár hold földje, erre nem is volt és nincs is szükség. A közigazdaság modern munkamegosztása azonban a termelést is, a fogyasztást is oly bonyolulttá teszi, hogy nem hanyagolhatjuk el tovább — veszedelem nélkül — a közéletmezés irodalmát sem.

Budapest, 1909. december havában.

Dr. Bihari Károly.

FORRÁSMŰVEK.

Budapest székesfőváros statisztikai havifüzetei.

Dr. Thirring Guóatáv: Budapest székesfőváros statisztikai évkönyve.

Magyar statisztikai évkönyv.

Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs. Berlin.

Vásárcsarnoki értesítő.

Bontoux: Magyarország élelmezése.

Az 1908. évi drágasági ankét jegyzőkönyvei.

Városi szemle.

Fővárosi közlöny.

F. G. v. K.: Freymüthige Gedanken über die Theuerung in Wien. 1816.

Kozma: A vásárfelügyelet bajai.

Hauóner: Das menschliche Elend.

Matuska Alajos: Előterjesztés Budapest főváros élelmezése tárgyában.

A közélelmezési bizottság javaslatai. 1883.

Révész, látván: Az élelmiszerek jutányosabb természetéről.

Stoll: Die Verteuerung der Lebenshaltung.

Engel: Das Rechnungsbuch der Hausfrau.

Jó egészség.

Keleti: Magyarország élelmezési statisztikája.

A pozsonyi keresk. és iparkamara felterj. az élelmiszerek drág. t.

A miskolczi keresk. és iparkamara felterj. az élelmiszerek drág. t.

Pozsony sz. kir. város polgármesterének felterj. az élelmiszerek drág. t.

Pozsonyvármegye alispánjának felterjesztése az élelmiszerek drág. t.

Dr. Thirring Gusztáv: Adatok a drágaság kérdéséhez.

Dr. Creuzbauer Augút: Die Versorgung Münchens mit Lebensmitteln.

Husadik század.

A húskérdésre vonatkozó ankét. 1880.

Alap: A vásárcsarnoki kereskedés kézikönyve.

Meyer Emánuel: Erwerb und Einkommen im Zukunftsstaate. Wien. 1909.

Die Lebensmittelpreise in England und Deutschland.

Budapest székesfőváros tanácsa VIII. ügyosztályának előterjesztése a tej kereskedelem rendezése és a fővárosnak tejjel való ellátása t.

Ring: Die Versorgung der Grosstädte mit Milch.

Dr. Glatzer: Die Approvisionierung Wiens mit Rindfleisch.

Dr. Bihari Károly: Pozsony szabad királyi város közélélmzése. 1908.

Egan: Központi tejszarnok szövetkezeti alapon. 1883.

Szövetkezés.

Magyar kereskedők lapja.

A társadalmi múzeum értesítője.

Cóerháti Sándor: A műtrágyák okszerű alkalmazása.

I. Az élelemdrágaság.

A) *Az élelemdrágaság általában.*

A társadalmi berendezkedés munkamegosztási elvének folytonos fejlődését, mind nagyobb érvényesülését látjuk. A falvak, tanyak népe élelmiszereket termel. Élelmiszer-szükségletét a maga munkájával ki tudja elégíteni. A mai fejlettségi fokon azonban ezt is részben csak fogyatékosan, részben pazarlással. A mi vidékünk földművelője pl. sót, cukrot stb. nem termel. Ellenben búzával, burgonyával, gyümölcsössel oly bőven el van látva, hogy ha készletét csak maga akarná elfogyasztani, nyakán romlanak a termés legnagyobb része. Ámde viszont erejét is, idejét is az élelmiszerek termelése annyira lefoglalja ma már, hogy többi szükségletei (lakás, ruha, gyógyítás, nevelés, gazdasági eszközök, védelem stb.) kielégítése eszközeinek termelésére sem ereje, sem ideje nincsen. Kénytelen hát másokhoz fordulni; olyanokhoz, a kik e szükségletek kielégítésére birnak hivatással. A kik azonban élelmiczikkek termelésére nem rendelkeznek erővel, idővel.

A földművelő az iparosnak, a kereskedőnek, a hivatalnoknak stb. szolgálatait kénytelen igénybe venni; ezek viszont a földművelőnek nézkülözhető terményeire vannak utalva. A földművelő átengedhet javakat a kapott javakért és szolgáltatokért, mert van neki átengedhető feleslege.

Így van egymásra utalva a tanyának, kis- és nagyközségnek földművelő népe és a városnak iparos-kereskedő-hivatalnok polgársága.

Így lép minden város csereviszonyba a körülötte fekvő községekkel.

És mentől nagyobb, népesebb a város, annál nagyobb a kielégítésre váró élelmisziükséglet benne: annál nagyobb azoknak a községeknek száma, termő határa is, a melyek a kölcsönös érdek keletkezése folytán felé gravitálnak. A gravitatio, a kölcsönös vonzódás törvénye érvényesül itt is. És ha akadályok nem állják útját, érvényesül kiszámíthatatlan távolságra és gondoskodik a város élelem-sziükségletének rendes kielégítéséről. Ekkor nincs baj. Rendben megy minden. A baj akkor kezdődik, ha közlekedési, kereskedelmi, erkölcsi vagy bármilyen más ellenálló erő gátolja hatását, a mikor a várossal csereviszonyban levő terület növekedése megszűnik: a mi a város természetes növekedésével a fogyasztók szaporodása miatt közönséges terméseredmények mellett is, az élelem-sziükséglet hiányos kielégítésére, *drágaságra* vezet. Hátha még az adott területen a közönségesnél szűkebb lesz a termés! A drágaság ekkor annyira fokozódik, hogy *éhségbe* csap át.

A hol a közlekedési eszközök tökéletlensége, a kereskedelem fejletlensége miatt a gravitatio ereje nem képes eléggé hatni, bizony egy-egy vidék fagya, jégverése, szárazsága *helyi drágaságot* okoz. Ez a rendellenes helyzet azonban nem sokáig, legfeljebb egy vagy két évig tart el. A mai kultúrállamokban — éppen a forgalom szabadsága, könnyűsége és fejlődőképessége folytán — helyi drágaságnak nem volna szabad bekövetkeznie.

Évenként ismétlődik minden egyes élelmiszereknek *tavaázi drágasága*. Ez azonban csak pár héti, legfeljebb egy-két hónapig tart.

Előfordul ezenkívül *részleges drágaság* egyes élelmiszerekben. Szintén nem sokáig tartó. Továbbá *alkalmi drágaság* is ünnep és böjti napokon. Minthogy azonban ezek csak ideig-óráig tartanak és különböző időben

különböző élelmiszereken tapasztalhatók, a tömeget nem sújtják érezhetően: megszüntetésükön nem kell töprengenünk.

Minket most az élelmiszereknek az az *álialánoó drágaóága* érdekel, a mely az összes élelmiszerekre, vagy legalább is azok nagy csoportjára kiterjed, a mely miatt úgy nálunk, mint másutt immár évek óta panasz-kodik, zúg, fenyegetődzik a nagy társadalom. És mert Budapesten élünk, természetes, hogy minket első sorban *fővároáunk élelmiazer drágaóága* foglalkoztat.

Hazánk legnagyobb városai közül Szegednek, Szabadkának és Debreczennek oly nagy a határa, hogy községek nélkül is kielégítően éllelmezi magát.

	1900-ban a lakosok száma:	ebből kereső:	mezőgazda és kertész kereső:
Budapesten	732,322	386,341	5,540
Szegeden	102,991	46,864	19,008
Szabadkán	82,122	34,046	18,256
Debreczenben	75,006	33,704	7832
Pozsonyban	65,867	34,849	1348

Budapest és Pozsony földművelése, mint e táblából is látjuk, hazánk többi három legnagyobb városához képest jóformán semmi. A közélélmezés azért e két úgynevezett iparosvárosban a többinél tényleg nagyobb gondoskodásra szorul.

B) *Élelmi szükségletünk*

Az élelem elrőrendű alapszükségletünk. Kielégítésének mértéke nemcsak az egyén jóléte, boldogsága szempontjából, hanem az egész nemzetre vonatkoztatva is, kiváló fontossággal bír.

A nemzetet egyes polgárok alkotják. Ha ezek a munkaközben elhasznált energiát kellő táplálkozással nem pótolják, munkaerejük és ezzel a nemzet ereje csökken.

Az egyesek szervezetében támadt hiány mint nyugtalanság, elégedetlenség mutatkozik. És ez a nyugtalanság aszerint lesz szórványos vagy általános, a mint a közélélmzés hiányai drágaság, éhség alakjában csak helyenkint vagy pedig országosan jelentkeznek.

Az átlagembernek (férfi-nő-gyermek) szervezete fenntartására 24 óránként szüksége van kerek számokban

100 g fehérjére, meg
70 g zsírra, meg
300 g szénhidrátra.

Ezt a mennyiséget különböző fiziológusok különböző időben végzett és eredményeikben csak csekély eltérést mutató vizsgálódásai állapították meg.

Ha most ehhez még azt is tudjuk, hogy az egyes élelmiszerek mily mennyiségben tartalmazzák az elsorolt anyagokat, könnyen meghatározhatjuk az egy ember számára szükséges egy napi élelmiszerek minőségét és mennyiségét. E számítás szerint 24 órai élelemszükségletünk:

Az élelmiszer neve	Fehérje gr.	Zsir gr.	Szén- hidrát gr.	Ára a budapesti piacon fillérekben			
				1875	1885	1895	1905
300 gr. tej	10	12·0	14	7·8	6·0	6·6	7·2
100 « marhahús	17	6·0	0	9·6	11·6	12·2	15·3
200 « disznóhús	30	74·0	0	25·0	22·8	25·6	34·0
100 « búza	12	1·7	70	2·1	2·4	1·9	2·3
100 « borsó	23	1·8	58	1·8	1·8	2·6	3·4
800 « burgonya	16	0·8	160	4·8	5·2	4·8	9·6
Összesen egy nap :	108	96·3	302	51·1	49·8	53·7	71·8
365 nap :	K	.	.	186·52	181·77	196·00	262·07

E vizsgálódást és számítást kiterjesztve a főbb élelmiszerekre és egész esztendőre, egy átlagember egy évi élelemszükségletét kerek számokban körülbelül a következő táblázatban tüntethetjük fel:

Az élelmiszer neve	Egy átlagember egy évi szükségletének súlya kg	Budapesti egységár fillérekben				Ára a budapesti piacon koronákban			
		1875	1885	1895	1905	1875	1885	1895	1905
Marhahús.....	15	96	116	122	175	14·40	17·40	18·30	26·25
Borjuhús.....	2	135	154	168	244	2·70	3·08	3·36	4·88
Sertéshús.....	10	125	114	128	170	12·50	11·40	12·80	17·00
Juhhús.....	5	82	86	98	216	4·10	4·30	4·90	4·80
Baromfi.....	3	171	208	228	231	5·13	6·24	6·84	6·93
Hal.....	2	150	174	180	236	3·00	3·48	3·60	4·72
Szalonna.....	20	153	118	114	149	30·60	23·60	22·80	29·80
Zsír.....	10	160	124	122	156	16·00	12·40	12·20	15·60
Vaj.....	1	235	220	234	243	2·35	2·20	2·34	2·43
Tej.....	40	26	20	22	24	10·40	8·00	8·80	9·60
Tojás.....	2	200	220	250	280	4·00	4·40	5·00	5·60
Fehér kenyér.....	50	28	30	24	29	14·00	15·00	12·00	14·50
Barna kenyér.....	100	21	24	19	25	2·00	24·00	19·00	25·00
Kukoricza.....	50	18	17	19	27	9·00	8·50	9·50	13·50
Burgonya.....	120	6	6 _s	6	12	7·20	7·80	7·20	14·40
Bab.....	10	18	18	26	34	1·80	1·80	2·60	3·40
Lenese.....	10	20	19	32	47	2·00	1·90	3·20	4·70
Zöldség.....	40	24	18	14	23	9·60	7·20	5·60	9·20
Savanyított eledel	60	26	16	26	34	15·60	9·60	15·60	20·40
Összesen :	550	185·38	172·30	175·64	238·71

Ezek a táblázatok persze csak a fiziológia által kiszámított szükségletet tüntetik fel. Azért az értékük is inkább csak elméleti. A valóságban az élelmiczikknek e csoportosítása több-kevesebb eltérést mutat az egyén Ízlése, józansága, zsugorisága vagy tékozlása szerint, továbbá az egyes élelmiczikk árak közt fennálló viszonyok változásai, végül vidékek szerint is. Az iszákos, a fősvény kevesebb ételt fogyaszt a fenti mennyiségnél. Vagy pl. míg a trencsénmegyeiek évi 700 kg fogyasztásában csak napi 82 g fehérje van, addig a csanád-, csongrád- és pest-megyeiek által fogyasztott évi 600 kg étel napi 107 g fehérjét tartalmaz. Általában pedig a fogyasztás inkább az olcsóbb élelmiczik felé fordul.

Mind a két táblázat továbbá az 1875., 1885., 1895. és 1905. évi budapesti árakban bemutatja egy átlagember egy napi és egy évi élelemszükségletének koronákban kifejezett értékét is. A mint látjuk, a drágulás az utóbbi időben általános; mégis az állati tápszereknél aránytalanul nagyobb, mint a növényvilágból valóknál. Némi megnyugtatót szolgálhat az a körülmény, hogy az állatvilágból összes élelmiszükségletünknek csak mintegy 28%-át kapjuk, 72%-át ellenben a növényvilág szolgáltatja nekünk. Tehát tápszereink nagyobb mennyisége az/ a mely — ha általánosan is — aránylag csekélyebb mértékben drágult. Ezenkívül figyelembe kell vennünk, hogy ezek a táblázatok az élelmiszerdrágulásnak csupán egy-oldalú képét mutatják. A drágaság valódi képét akkor látjuk meg, ha egyidejűleg a fogyasztók fizetőképességének, a munkabéreknek emelkedését is számításba vesszük. (V. ö. p. 38.)

Pattén szerint az a körülmény, hogy Irhonban a burgonyának előállítására sokkal olcsóbb, mint minden más élelemé, egyik főoka számos bajnak. Ideális állapot az, a melyben egyenlő áldozattal egyenlő hasznossága tápszereket szerezhethetünk be. Ebből a szempontból nincs okunk örülni a növényi táplálékok árbeli elmaradásának.

Még csak egyet! úgyancsak *Pattén* mondja: Mihelyt a ruházat, lakás, fűtés jobb, az élelmezési szükséglet kisebb, az étvágy csökken. Nos tudvalevőleg az utóbbi években ruházatunk, lakásunk és a fűtés is megdrágult, e szükségleteink kielégítése nehezebb, rosszabb lett; élelemszükségletünk tehát inkább nagyobb lett, mint kisebb.

G) Tényleges élelemfogyasztásunk.

Budapest 791,748 lakosának 1906. évi *húsfogyasztásáról* a következő táblázat nyújt képet.

Fogyasztott Budapesten 1906-ban:

bika	7500 drb	kecske	36 drb
ökör	54,939 «	sertés	281,747 «
bivaly	2804 «	ló	4289 «
tehén	23,129 «	pulyka, lud	213,063 «
borju	93,576 «	kacsa, kappan	379,583 «
birka	11,944 «	csirke, galamb	4.373,099 «
bárány	27,976 «	leölve beh. hús	44,088 q

Az összes húsfogyasztás súly szerint Budapesten 1906-ban 352,222 q volt, a mi megfelel fejenként 44 4 kg évi húsfogyasztásnak.

A húsfogyasztás alakulásáról képet nyújt az alábbi tábla:

Év	Budapest lakosainak száma	Összes húsfogyasztás q	Fejenként húsfogyasztás kg.
1876	309,208	186,080	61·3
1881	370,767	198,744	52·6
1886	422,557	254,370	58·3
1891	506,384	286,118	55·7
1896	617,856	383,641	63·0
1901	734,165	387,827	52·1
1906	791,748	352,222	44·4

Vagyis átlag legmagasabbra emelkedett a húsfogyasztás a milleniumi ünnep évében. A farsang bőjtje azóta folyton tart, sőt évről-évre szigorúbb lesz. Mindaddig, míg egyszer valamikor mégis ránk virrad a megváltás ünnepe: húsvét)

A főváros húsfogyasztását egybevetve az alkoholfogyasztással szemlélteti az *I. sz. grafikon*.

A hús ára általában lépést tart a lakosok számának növekedésével. Az arány megszűnik 1901-ben: a lakosság azóta is a régi arányban szaporodik, a húsfogyasztás azonban hasonló növekedés helyett apadásnak indult.

Érdekes képet alkot a fejenkint való évi hús- és alkoholfogyasztást jelző két vonal. Mind a kettő általában süllyedő irányban halad. Vagyis a fővárosban évről-évre kevesebb húst eszünk és kevesebb alkoholt iszunk. (Sajnos, pár év óta az utóbbi újra emelkedik!) Nemkülönben érdekes mind a két vonalnak az 1896. évi szembetűnő hegyes csúcsa: a mi azt jelenti, hogy az ezeréves örömnepen nemcsak az általános húsfogyasztás volt a rendesnél nagyobb, hanem a fejenkint való fogyasztáson is meglátszik, hogy akkor ünnepeltünk. Akárcsak a munkásnép, a mely egész héten egyszerű, szinte fogyatékos táplálékkal megelégszik, de vasárnap az előző este kapott munkabérnek majdnem a felét megeszi-iszja.

E grafikon adatait kiegészítve a szárnyashús-fogyasztás adataival és oszlopba állítva, a következő táblát nyerjük:

Év	Húsfogyasztás*		Szeszfogyasztás		Pulyka, lúd drb	Kaesa, kappan drb	Csirke, galamb drb
	összesen q	fejenkint kg	összesen hl	fejenkint l			
1874	186,801	63·1	394,392	132·7	—	—	—
1875	187,098	63·1	413,414	135·0	—	—	—
1876	186,080	61·3	429,807	138·7	—	—	—
1877	184,157	58·0	369,532	116·8	—	—	—
1878	188,600	56·5	382,551	113·1	517,270	282,421	2.021,208
1879	197,132	56·3	438,863	124·1	537,951	456,293	2.344,259
1880	197,250	53·8	423,505	116·8	563,390	338,511	1.937,019
1881	198,744	52·6	448,460	118·8	581,128	474,686	2.174,515
1882	207,096	53·0	452,421	115·8	611,053	331,856	2.163,596
1883	223,454	54·7	497,526	123·2	628,896	387,387	2.453,175
1884	225,688	54·1	542,982	130·1	647,432	419,669	2.546,134
1885	249,305	57·9	570,996	132·7	736,864	331,916	2.713,322
1886	224,370	58·7	565,396	127·4	792,445	384,778	2.976,862
1887	266,412	58·3	569,182	124·6	785,081	365,540	2.777,257
1888	271,930	57·8	559,326	127·5	740,632	444,387	2.956,108
1889	272,128	56·7	556,634	115·9	746,279	457,996	3.092,369
1890	275,850	55·5	519,016	105·2	871,969	454,967	3.050,650

* Vágómarha, borjú, birka, bány, malac, süldő, sertés, hús (vágott állapotban).

Év	Húsfogyasztás*		Szeszfogyasztás		Pulyka, lúd drb	Kacsa, kappandrb	Csirke, galamb drb
	összesen q	fejenkint q	összesen hl	fejenkint l			
1891	286,118	55·7	481,386	94·5	877,937	405,552	2.765,528
1892	257,160	48·9	511,950	98·2	916,664	400,015	3.231,145
1893	273,902	50·8	525,153	97·3	890,190	453,029	3.068,725
1894	303,485	54·9	577,197	104·4	1.036,167	428,272	3.443,597
1895	337,913	57·3	571,366	101·4	1.072,864	596,687	4.391,353
1896	383,641	63·0	655,872	107·7	1.050,883	761,792	4.926,537
1897	335,851	53·4	563,364	89·5	1.116,480	949,956	4.537,773
1898	358,887	55·4	575,031	88·7	1.156,373	697,466	4.234,386
1899	371,569	53·3	550,778	79·0	1.234,591	468,887	4.424,554
1900	382,394	53·1	597,937	83·1	1.262,577	473,508	4.288,759
1901	387,827	52·1	594,322	79·8	1.269,434	510,764	4.347,768
1902	380,923	49·6	565,008	73·6	1.239,949	539,804	4.077,760
1903	379,985	48·1	610,470	77·2	1.390,791	421,654	3.747,124
1904	365,799	45·0	655,254	80·6	1.275,794	571,616	4.390,102
1905	370,850	47·5	673,069	86·2	1.283,782	406,680	3.518,388
1906	352,222	44·4	719,296	90·8	1.213,063	379,583	4.373,099

A 2. *öz. grafikonból* látjuk, hogy a hús árának ingadozása a hús fejenkint való fogyasztásának ellentétes irányú hullámszáásával jár együtt.

A budapestiek fejenkint való húsfogyasztását és összehasonlítás céljából pl. a müncheniekét egymás mellé állítva mutatja az alábbi táblázat:

Év	Budapest		München		Év	Budapest		München	
	lakosai- nak száma	évi hús- fogyasz- tása fejenkint kg.	lakosai- nak száma	évi hús- fogyasz- tása fejenkint kg.		lakosai- nak száma	évi hús- fogyasz- tása fejenkint kg.	lakosai- nak száma	évi hús- fogyasz- tása fejenkint kg.
1881	370,767	52·6	233,600	94·8	1894	—	54·9	—	76·9
1882	—	53·0	—	93·8	1895	—	57·3	—	77·7
1883	—	54·7	—	90·6	1896	617,856	63·0	415,000	82·3
1884	—	54·1	—	88·9	1897	—	53·4	—	82·9
1885	—	57·9	—	90·4	1898	—	55·4	—	81·2
1886	422,557	53·3	268,000	90·0	1899	—	53·3	—	81·8
1887	—	58·3	—	88·1	1900	—	53·1	—	81·8
1888	—	57·8	—	98·7	1901	734,165	52·1	503,000	78·5
1889	—	56·7	—	93·5	1902	—	49·6	—	—
1890	—	55·5	—	83·4	1903	—	48·1	—	—
1891	506,384	55·7	357,000	82·7	1904	—	45·0	—	—
1892	—	48·9	—	79·0	1905	—	47·5	—	—
1893	—	50·8	—	82·7	1906	791,748	44·4	—	—

* Vágómarha, borjú, birka, bárány, malac, süldő, sertés, hús (vágott állapotban).

Jellemző mind a két helyen a lakosság számának emelkedése és egyidejűleg a húsfogyasztás következetes csökkenése. (V. ö. 3. sz. *grafikkonnal!*) Mintha Malthusnak mégis igaza volna!

Feltűnő továbbá, hogy Münchenben jóval több húst fogyasztanak az emberek, mint Budapesten. És ha ez észleletünkkel egyidejűleg eszünkbe jui, hogy a budapesti közvágóhid felállításának idejében Milánó 230,000 lakosa 16,000, Budapestnekúgyanannyi lakosa 48,000 drb marhát fogyasztott: könnyen arra a gondolatra jutnánk, hogy München északibb, Milánó délibb fekvése miatt fogyaszt több, illetve kevesebb húst nálunk. Ez azonban nincs így. A következő táblázat erősen ráczáfol erre a feltevésre.

1895-ben a húsfogyasztás fejenként kg-okban:

Altona	38·81	Königsberg	45·38
Berlin	76·00	Leipzig	59·75
Bremen	61·04	Magdeburg	57·03
Breslau	43·00	München	77·70
Chemnitz	51·17	Nürnberg	63·77
Düsseldorf	54·65	Strassburg	59·61
Frankfurt a/M.	63·99	Stuttgart	66·27
Kiel	73·82	Wiesbaden	102·21
Köln	55·25	Páris	77·00

A húsfogyasztás mennyiségét tehát, mint e táblázatból látjuk, nem lehet teljesen az éghajlat befolyása alatt levőnek mondani. A mutatkozó óriási különbségek föltétlen bizonyos okát csak rendkívül fáradságos, a helyszínen végzett kutatások útján lehetne megállapítani. Valószínű okoknak látszanak: a fogyasztás rendelkezésére álló mennyiség nagyobb vagy kisebb volta, a munkáviszonyok jobb, rendezettebb, előrehaladottabb állapot vagy hátramaradottsága, a kereseti alkalmak bősége vagy silánysága.

Áttérve most az *állati termékek* és a *növényi táplálékok* fogyasztott mennyiségére, sajnos — a tej kivételével — a statisztika ma még nincs abban a helyzetben, hogy erre nekünk kielégítő feleletet tudna adni. Van adatunk az idetartozó élelmiczikké forgalmáról (V. ö. p. 71.), ezekből azonban a tényleges fogyasztást megállapítani merész és hiábavaló, mert sikertelen vállalkozás volna.* Az áringadozások tárgyalása alkalmával az árak alakulásából vonhatunk általános következtetést a fogyasztásra nézve.

Budapest évi tejfogyasztása dr. Koerfer szerint 97 millió kg, vagyis fejenkint 146 l. Ennél több Frankfurt a/M-ban 160 l.; ellenben kevesebb Hamburgban 137. l.; Münchenben 131, Berlinben 100, Essenben 73 liter.

D) *Az élelmiczkék áringadozása Budapesten.*

Az áringadozás tárgyalásánál az élelmiczikkeket könnyebb áttekintés végett három főcsoportba osztjuk: *a)* a húsfélék, *b)* az állati termékek és *c)* a növényi táplálékok csoportjára. Midegyik csoportban ismét az egyes élelmiczkéknek nem valamennyi fajtáját és minőségét vesszük vizsgálat alá, hanem inkább mindegyiknél a jellegző fajtát választjuk és arra törekszünk, hogy azonos minőségnek hosszabb időn át való áralakulását figyelhessük meg és liogy vizsgálódásunk körébe mégis az élelmiczkéknek lehetőleg minden és különösen a tömegesebb fogyasztás tárgyát tevő fajtáját bevonjuk.

* A húsnál és a szesznél is nem a piac jobb ellátására való törekvésnek, hanem a fogyasztási adónak, vámnak köszönhetjük a pontos adatokat.

a) A húsfélék ára évi átlagokban.

Év	Marhahús leveshus I. 1 kg.	Borjühús hátulja I. 1 kg.	Sertés-hús hátulja I. 1 kg.	Juhhús hátulja I. 1 kg.	Baromfi, élő 1 pár	Baromfi csibe tisztított 1 pár	Ponty, élő nagy fkg	Szarvas- czomb 1 kg.
fillérekben								
1875	96	135	125	82	171	—	150	—
1876	96	136	124	84	170	—	150	—
1877	104	136	120	84	172	—	136	—
1878	106	144	116	86	162	—	138	—
1879	106	148	110	88	164	—	130	—
1880	112	148	128	86	188	—	138	—
1881	112	148	120	86	184	—	150	—
1882	114	146	122	90	198	—	130	—
1883	114	156	116	92	200	—	140	—
1884	118	160	118	94	192	—	154	—
1885	116	154	114	86	208	—	174	—
1886	113	146	112	80	210	—	172	—
1887	112	140	112	80	200	—	182	—
1888	108	140	118	78	204	—	174	—
1889	118	144	120	88	192	—	182	—
1890	126	152	116	96	184	—	152	—
1891	113	172	126	101	202	—	178	—
1892	123	171	121	96	200	—	162	—
1893	126	168	121	95	200	—	162	—
1894	124	168	123	98	202	—	172	—
1895	122	168	128	98	228	—	180	—
1896	120	168	128	98	214	—	164	—
1897	135	160	136	102	207	—	166	—
1898	136	162	139	104	218	—	156	—
1899	143	206	125	117	146	131	176	164
1900	144	208	124	119	180	138	199	146
1901	145	201	116	118	182	131	190	149
1902	145	208	132	119	178	132	195	180
1903	145	221	146	124	198	145	201	170
1904	143	225	150	183	204	157	209	187
1905	153	244	170	216	231	179	236	223
1906	168	277	172	225	231	191	241	226

Első tekintetre (V. ö. a 4. sz. grafikonnal) szembe-tűnik a húsfélék árának következetes, 1901 óta pedig rohamos emelkedése.

A húsfélék ár tekintetében így sorakoztak:

1875-ben: juh, marha, sertés, borjú, hal, baromfi;

1885-ben: juh, sertés, marha, borjú, hal, baromfi;

1895-ben: juh, marha, sertés, borjú, hal, baromfi;

1906-ban: marha, sertés, juh, vad, baromfi, hal, borjú.

Valamennyi közt aránylag a juh- és a borjúhús ára emelkedett leginkább. Legnagyobb ingadozást mutat a borjúhús, hal és baromfi, legkisebbet a marha- és a sertés hús ára. Az utóbbi kettő — lehet mondani állandóan — egymás mellett halad.

A nagyban és kicsinyben való eladás árkülönbségeit a következő táblázat szemlélteti:

		1902	1903	1904	1905	1906
		1 kg fillérekben				
Marhahús, leveshús	I. kicsinyben	145	145	143	153	168
	vid. hátulja I. nagyban	76	81	95	111	112
	Különbség	69	64	48	42	56
Borjúhús hátulja	I. kicsinyben	208	221	225	244	277
	I. nagyban	117	135	128	147	165
	Különbség	91	86	97	97	112
Sertés hús hátulja	I. kicsinyben	132	146	150	170	172
	vidéki, nagyban	—	—	110	124	117
	Különbség	—	—	40	46	55
Juhhús hátulja	I. kicsinyben	119	124	183	216	225
	I. nagyban	77	87	92	100	110
	Különbség	42	37	91	116	115

A húsfélék nagyban és kicsinyben való ára közti különbség állandó emelkedést mutat.

b) Az állati termékek ára évi átlagokban. .

Év	Szalonna	Sertészsír	Vaj	Tej	Turó	Tojás
	1 kg	1 kg	1 kg	1 l	1 kg	1 db
	fillérekben					
1875	153	160	235	—	—	5
1876	156	160	236	28	—	12
1877	146	150	230	26	—	5
1878	138	114	236	28	—	5·5

Év	Szalonna 1 kg	Sertézsír 1 kg	Vaj 1 kg fillérekben	Tej 1 l	Turó 1 kg	Tojás 1 db
1870	116	120	224	24	—	5
1880	138	144	234	22	—	5
1881	142	146	238	22	—	5
1882	150	156	232	20	—	5
1883	148	154	236	20	—	5·5
1884	134	144	238	20	—	5
1885	118	124	220	20	—	5
1886	110	116	216	20	—	5
1887	110	118	212	20	—	5
1888	122	132	206	20	—	5
1889	120	128	196	18	—	5
1890	114	122	206	18	—	5
1891	117	120	216	22	—	5
1892	116	118	210	22	—	—
1893	115	123	210	22	—	5
1894	109	118	208	22	—	5
1895	114	122	234	22	—	5
1896	116	122	232	22	—	5
1897	119	125	199	22	—	4 ² / ₃
1898	125	132	207	21	—	5
1899	111	121	222	21	51	5·3
1900	112	123	212	21	54	5·5
1901	108	120	211	21	52	5·3
1902	124	135	219	21	53	5·7
1903	145	154	224	21	55	6·2
1904	136	144	227	22	57	5·7
1905	149	156	243	24	66	7·0
1906	146	156	246	24	68	6·6
1907	151	161	253	25	75	6·8
1908	144	156	260	26	78	7·5

Az 1902-ben kezdődött rohamos áremelkedés az állati termékeknél is megvan.

A szalonna és zsír kicsinyben való ára természetesen egymás mellett halad. A különbség köztük 8—11 fillér.

A szalonna és zsír nagybani árát ez átmeneti időben a tőzsde árjegyzései alapján ha összehasonlítjuk egymás-

sal és a zsírnak kicsinyben való árával, a következő táblázathoz jutunk:

	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
Disznózsír 100 kg = K	108 ₁₀	111 ₈₈	104 ₆₈	128 ₂₄	141 ₁₈	—	—	—
Szalonna	86 ₀₄	93 ₇₀	85 ₂₈	106 ₀₆	116 ₈₆	—	—	—
I. Ártóbblet:	K 21 ₄₆	18 ₁₈	19 ₄₀	21 ₂₈	24 ₃₂	—	—	—
Zsír a nagyban a tőzsdén 1 kg=f	108 ₁₀	111 ₈₈	104 ₆₈	128 ₂₄	141 ₁₈	128 ₂₀	141 ₈₀	139 ₅₅
Zsír kics. a veskban 1 kg=f	121	123	120	135	154	144	156	156
A kisközvetítő jutaléka á kg=f	12 ₀₀	11 ₁₂	15 ₃₂	6 ₇₈	12 ₈₂	15 ₇₁	14 ₂₀	16 ₁₅

Tehát a háziasszony által kicsinyben vásárolt zsír árában benne van:

	1899	1900	1901	1902	1903
I. A tenyésztő és a bizományos jutaléka 1 kg=f	86 ₀₄	93 ₇₀	85 ₂₈	106 ₀₆	116 ₈₆
II. A nagyközvetítő és az olvasztó jut.	« « 21 ₄₆	18 ₁₈	19 ₄₀	21 ₂₈	24 ₃₂
III. A kisközvetítő jutaléka	« « 12 ₀₀	11 ₁₂	15 ₃₂	6 ₇₈	12 ₈₂
Összesen a zsír kicsinybeni ára 1 kg = f	121 ₀₀	123 ₀₀	120 ₀₀	135 ₀₀	154 ₀₀

A disznózsír havi áringadozását a budapesti tőzsdén mutatja a következő tábla (V. ö. az 5. óz. grafikonnal !)

Hó	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
	é v b e n									
Jan.	106·10	107·86	110·60	97·50	107·74	106·24	142·90	131·70	125·50	143·00
Febr.	110·76	110·02	101·88	111·00	109·92	149·24	105·50	133·00	128·25	145·00
Márc.	110·88	115·80	109·16	107·60	110·90	112·40	157·74	133·00	137·00	145·10
Ápr.	110·10	122·70	106·84	117·60	107·56	113·88	156·12	127·50	138·90	141·00
Máj.	109·30	130·50	104·00	112·62	100·50	123·50	144·90	126·75	142·00	137·25
Jun.	106·00	121·28	98·24	109·40	98·74	127·76	138·24	123·00	140·50	134·50
Jul.	106·10	124·10	101·00	109·00	99·00	136·24	128·24	121·90	145·70	135·50
Aug.	115·38	128·00	98·24	112·24	98·74	138·50	129·30	105·20	150·75	133·00
Szept.	117·76	127·38	99·70	120·00	108·00	147·24	142·50	141·75	155·25	135·30
Okt.	119·30	115·24	100·06	119·50	104·24	154·00	154·70	134·70	154·00	141·00
Nov.	116·00	114·50	100·74	119·74	102·20	131·24	136·24	130·75	141·50	141·75
Dec.	105·60	108·30	98·50	115·30	106·00	138·24	133·10	129·20	142·20	142·20
Évi átlag	110·66	118·88	108·10	111·88	104·68	128·24	141·18	128·28	141·80	139·55

Az 1902. és 1903. évi árhullámok sokkal nagyobbak a más években szintén előforduló hullámoknál. Hirtelen

áremelkedés és ugyanolyan áresés jellemzi e két gazdasági évet. A grafikon ekkor háborgó tengerre emlékeztet.

c) A növényi táplálékok.

A növényországból az emberiség táplálékának háromnegyed részét veszi. A növényi táplálékok áralakulása azért a legnagyobb fontosságú.

Növényi táplálékaink közt pedig a legnagyobb mennyiségben fogyasztott, a legkülönbélebb alakban feldolgozott, a legtáplálóbb a *búza*. Ennek áralakulásától függ leginkább a közéletmezés kielégítő vagy hiányos volta: azért első sorban vele kell foglalkoznunk. A következőkben látjuk a búza áringadozását évi átlagokban az 1791. évtől kezdve. (V. ö. a 6. sz. grafikkonnal!)

Év	1 q búza K	Év	1 q búza K	Év	1 q búza K	Év	1 q búza K	Év	1 q búza K	Év	1 q búza K
1791	9·56	1811	90·54	1831	11·72	1851	12·14	1871	24·36	1891	20·22
1792	6·38	1812	75·06	1832	10·70	1852	15·10	1872	27·64	1892	18·20
1793	5·62	1813	17·00	1833	9·84	1853	16·82	1873	29·52	1893	15·96
1794	8·62	1814	29·94	1834	9·96	1854	27·22	1874	26·16	1894	14·12
1795	13·38	1815	57·38	1835	9·92	1855	25·88	1875	19·44	1895	13·72
1796	8·18	1816	70·02	1836	9·10	1856	21·48	1876	21·94	1896	14·60
1797	8·94	1817	39·84	1837	6·74	1857	14·30	1877	24·60	1897	20·72
1798	7·52	1818	10·28	1838	6·30	1858	12·88	1878	19·92	1898	23·40
1799	6·54	1819	6·58	1839	8·30	1859	15·90	1879	21·70	1899	18·28
1800	9·76	1820	8·62	1840	10·24	1860	19·22	1880	24·88	1900	15·08
1801	15·00	1821	10·40	1841	10·16	1861	22·08	1881	25·46	1901	15·62
1802	19·08	1822	7·16	1842	11·84	1862	18·82	1882	22·44	1902	16·74
1803	20·82	1823	7·72	1843	7·04	1863	19·84	1883	20·24	1903	15·56
1804	16·76	1824	6·30	1844	6·70	1864	18·30	1884	18·22	1904	18·58
1805	26·18	1825	5·08	1845	9·80	1865	12·92	1885	16·78	1905	17·75
1806	26·64	1826	5·04	1846	14·64	1866	18·22	1886	16·78	1906	15·65
1807	23·74	1827	9·56	1847	21·50	1867	24·12	1887	16·40	1907	20·11
1808	30·86	1828	12·68	1848	12·36	1868	20·04	1888	14·88	1908	24·02
1809	40·22	1829	9·48	1849	14·36	1869	17·96	1889	16·00	1909	
1810	39·40	1830	9·96	1850	12·84	1870	20·36	1890	16·58	1910	

A búzaárak 1800-tól emelkednek és az államcsőd évében, 1811-ben érik el a legnagyobb magasságot. Rendkívül magas búzaárak voltak még az 1847., 1854., 1867., 1874., 1881., 1891. és 1908. évben.

A búzaárak havi ingadozásának legjellemzőbb képét adja az 1881—1891-ig terjedő időszak a 7. *őz. grafikonon* szemléltetve.

Bemutatjuk még, mert közelebb esik hozzánk, a búza havi árhullámozását az 1897—1906. időszakban. (V. ö. az 5. *sz. grafikonnal!*)

Hó	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
	métermázsánként koronákban									
Jan.	17·22	26·16	20·66	15·30	15·12	18·06	16·26	15·88	19·93	17·24
Febr.	16·60	26·55	20·60	15·52	15·12	18·70	15·96	16·88	19·94	16·92
Márc.	16·46	26·37	20·48	15·12	15·42	18·48	15·66	16·78	19·65	16·78
Ápr.	15·90	27·73	18·58	15·24	15·36	18·10	15·74	16·22	18·34	16·78
Máj.	16·22	29·74	18·30	15·24	15·28	17·66	17·70	16·68	18·43	16·01
Jun.	17·32	24·84	19·24	15·08	15·74	18·68	15·74	17·98	17·06	16·07
Jul.	20·36	21·69	18·60	14·56	15·32	16·44	15·08	18·90	16·83	15·51
Aug.	25·12	18·83	17·26	15·06	15·44	13·98	15·24	21·48	16·64	14·67
Szept.	24·96	18·40	17·00	14·96	15·38	14·18	15·22	20·76	16·21	14·23
Okt.	25·60	19·58	16·74	15·04	15·84	14·92	15·32	20·50	16·73	14·78
Nov.	26·28	20·82	16·02	14·48	16·54	15·60	15·41	20·08	17·08	14·55
Dec.	26·18	20·82	15·78	14·90	16·82	16·22	15·44	20·32	17·09	14·53
Évi átlag	20·72	23·40	18·28	15·08	15·62	16·74	15·56	18·58	17·75	15·65

Az 7. *sz. grafikonon* észrevehetjük a hónapokon át tartó lassú emelkedések után bekövetkező hirtelen árcsökkenéseket. Az 5. *sz. grafikonon* a búza 1904/5. évi fokozatos áresése ragadja meg figyelmünket azért, mert ugyanakkor szokatlanul emelkedik a húsfélék és az állati termékek ára. (V. ö. még a 4. *sz. grafikonnal!*)

A növényország termékei közül egyik legfontosabb

élelmiczikkünk még a kukoricza. Különösen az oláh és ruthén vidékeknek legfőbb tápláléka. (Lásd a 5. éó 7. áz. *grafikonokat!*)

Hó	1897	1898	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
	métermázsanként koronákban									
Jan.	6·80	10·31	11·10	9·52	9·70	10·04	10·68	9·98	15·62	13·55
Febr.	7·04	10·39	11·64	9·88	10·52	10·30	11·56	10·82	15·57	13·67
Márc.	7·10	10·85	9·30	10·44	10·80	10·38	12·38	10·82	16·09	13·46
Ápr.	7·00	11·17	8·90	10·92	10·72	10·02	12·56	10·34	15·48	13·46
Máj.	6·94	11·87	8·84	11·24	10·80	10·00	12·86	10·26	15·44	13·29
Jun.	7·80	10·40	9·00	11·24	10·88	10·32	12·48	10·64	15·62	12·98
Jul.	8·74	11·55	9·20	11·50	10·50	9·98	12·48	11·64	15·59	12·48
Aug.	10·00	10·33	9·48	12·60	10·50	10·14	12·20	14·86	16·86	12·39
Szept.	9·88	10·51	10·18	12·78	10·42	11·06	12·42	14·46	16·92	11·98
Okt.	9·22	10·90	10·52	13·14	10·42	12·48	12·22	14·74	16·95	13·18
Nov.	9·64	11·02	10·70	9·64	10·96	13·28	11·98	15·26	15·44	13·60
Dec.	10·10	11·07	11·18	9·26	10·96	13·16	10·96	15·80	13·46	12·56
Évi átlag	8·38	10·77	9·82	11·02	10·60	10·94	12·06	12·50	15·64	13·05

Ára meglehetősen egyenletesen és enyhén hullámzik. Az 1904. évben alkot legnagyobb hullámhegyet.

Első tekintetre meglátjuk továbbá a kukoricza és szalonna vagy disznósír árfolyásának iránya közt az összefüggést. És megállapítjuk azt a tényt is, hogy a kukoricza csekély áremelkedését rögtön követi az utóbbiaknak hatványozott áremelkedése; a kukoricza árának lejobb szállását azonban ha követi is, de nem azonnal követi a szalonnának, zsírnak árcsökkenése.

Mint figyelemre méltó jelenség végül megemlítendő, mint ez az 5. sz. *grafikonon* látható is, hogy 1905-ben a kukoricza ára magasabb volt a búzáénál.

Növényi táplálékaink kicsinybeni árait fillérekben a következő táblázat tünteti fel:

Év	Fehér kenyér	Barna kenyér	kenyér liszt	Rozs liszt	Kukoricza liszt	Burgonya	Bab	Lenese	Zöldség (vörös-hagyma)	Savanyu káposzta
	k i l o g r a m m							liter	kilogramm	
1875	28	21	—	—	—	—	—	—	22	26
1876	28	20	—	—	—	6	18	—	24	28
1877	34	26	—	—	—	7	20	20	22	28
1878	33	25	—	—	—	5·5	17	17	20	24
1879	33	25	—	—	—	5	15	15	26	22
1880	36	28	—	—	—	8	18	22	28	26
1881	34	26	—	—	—	6·5	16	25	23	18
1882	32	26	—	—	—	6·5	17	27	16	16
1883	32	26	—	—	—	6·5	16	24	14	20
1884	31	25	—	—	—	6·5	17	20	24	20
1885	30	24	—	—	—	6·5	18	19	18	16
1886	27	22	—	—	—	6	17	27	18	16
1887	28	22	—	—	—	7	26	38	14	28
1888	26	22	—	—	—	6	24	32	18	22
1889	28	20	—	—	—	5	22	26	12	18
1890	26	20	—	—	—	5·5	20	24	18	22
1891	28	24	—	—	—	6·5	20	41	11	22
1892	28	24	—	—	—	6·5	17	28	13	20
1893	25	21	—	—	—	5·5	20	37	17	26
1894	24	20	—	—	—	5	20	37	16	20
1895	24	19	—	—	—	6	26	32	14	26
1896	22	19	—	—	—	5	24	32	12	22
1897	30	25	—	—	—	6·5	27	31	14·5	22
1898	28	24	26	26	23	7	25	30	12	20
1899	26	23	23	23	24	8	23	34	14	24
1900	25	23	22	23	23	7	24	32	12	23
1901	27	24	24	24	24	7	26	36	17	20
1902	26	23	23	23	23	8	28	37	11	22
1903	29	25	23	24	26	10	29	39	19	23
1904	29	25	25	24	27	12	34	47	23	34
1905	27	23	23	22	27	9	34	61	14	26

A már többször emlegetett 1902-ben alig észrevehető áremelkedés itt is mutatkozik. Utána azonban hullámvölgy következik. És csak később, 1904-ben kezdődik a

növényi táplálékoknak, ezek között pedig különösen a burgonyának, hüvelyeseknek és zöldségféléknek nagyobb áremelkedése.

A búza tőzsdei árát viszonyba hozva a kenyér-liszt vásárcsarnoki nagybani árával, a következő tájékoztatást nyerjük:

		Jan.	Febr.	Márcz.	Ápr.	Máj.	Jun.
Búza 1906-ban	1 q = K	17·24	16·92	16·78	16·78	16·01	16·07
Liszt 1906-ban	1 q = «	22·58	22·28	21·72	21·52	21·27	20·23
Ártöbblet	à q = K	5·34	5·36	4·84	4·74	5·16	4·46

		Jul.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Decz.
Búza 1906-ban	1 q = K	15·51	14·67	14·23	14·48	14·55	14·53
Liszt 1906-ban	1 q = «	20·30	19·55	19·01	19·47	19·30	19·40
Ártöbblet	à q = K	4·79	4·88	4·78	4·99	4·75	4·87

A búza tőzsdei árát a kenyér kicsinybeni árával összehasonlítva a következő táblázat tünteti fel:

Év	Búza	Barna kenyér	Ár-különbség	Év	Búza	Barna kenyér	Ár-különbség
	1 kilogrammonként fillérekben				1 kilogrammonként fillérekben		
1875	19·44	21	+1·56	1891	20·22	24	+3·78
1876	21·94	20	-1·94	1892	18·20	24	+5·80
1877	24·60	26	+1·40	1893	15·96	21	+5·04
1878	19·92	25	+5·08	1894	14·12	20	+5·88
1879	21·70	25	+3·30	1895	13·72	19	+5·28
1880	28·88	28	-0·88	1896	14·60	19	+4·40
1881	25·46	26	+0·52	1897	20·72	25	+4·28
1882	22·44	26	+3·56	1898	23·40	24	+0·60
1883	20·24	26	+5·76	1899	18·28	23	+4·72
1884	18·22	25	+6·78	1900	15·08	23	+7·92
1885	16·78	24	+7·22	1901	15·62	24	+8·38
1886	16·78	22	+5·22	1902	16·74	23	+6·26
1887	16·40	22	+5·60	1903	15·56	25	+9·44
1888	14·88	22	+7·12	1904	18·58	25	+6·42
1889	16·00	20	+4·00	1905	17·75	23	+5·25
1890	16·58	20	+3·42	1906	15·65	21	+5·35

1876-ban és 1880-ban a kenyér olcsóbb volt a búzánál. Egyébként a kenyér ártöbblete legnagyobb volt az 1885., 1888., 1900., 1901., 1902., 1903. és 1904. években. Általában 0-52—944 f. ártöbblet fordult elő.

E) *Az élelemdrágaság nálunk és másutt.*

Arra a kérdésre, vajjon csak Budapesten emelkedett-e az élelmiszerek ára, avagy másutt is van-e drágaság? — csakisúgy felelhetünk meg, ha a budapesti árviszonyokat összehasonlítjuk más piacokéval.

Hazánk különböző városainak és vidékének élelmezési viszonyairól általános képet nyújt az a kimutatás, a melylyel a hadügyi kormány — bizonyos, hogy adatok és számítások alapján — a közös hadsereg és honvédség legénységének átvonulás alkalmával a szállásadók által kiszolgáltatót étkezésért megtérítendő összegeket az 1908. évre megállapította:

A dunáninneni részekben	54
A dunántúli részekben	55
A tiszáninneni részekben	52
A tiszántúli részekben	53
A királyhágóntúli részekben	50
Horvát-Szlavon országokban	54
Budapesten	66
Fiumében	60
Kassán	68
Kolozsvárott	58
Nagyszebenben	57
Pozsonyban	75
Temesvárott	59
Zágrábban	55

Budapestnél drágább e kimutatás szerint Pozsony és Kassa. A többi olcsóbb.

A húsfélék és állati termékek ármozgalmáról hazánk főbb városaira nézve részletes képet nyújt dr. Thirring Gusztávnak a Városi Szemlében legutóbb közölt alábbi összeállítása. (V. ö. a 8. sz. grafikkal /)

Élelmiszer	Város	Ára kicsinyben fillér								Áremel- kedési %
		1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	
Marhahús pecsenyének 1 kg.	Budapest...	232	233	232	231	234	242	257	279	19·4
	Debreczen...	100	104	100	94	101	111	119	128	28·0
	Kassa...	164	172	123	133	140	143	151	177	7·9
	Kolozsvár...	126	129	144	128	115	119	145	187	48·4
	Pécs...	140	140	140	141	154	190	205	119	56·4
	Pozsony...	173	180	180	180	180	180	182	191	10·4
	Szeged...	122	121	119	116	118	130	131	163	33·6
Marhahús levesnek 1 kg.	Budapest...	137	137	138	138	139	143	153	175	27·8
	Debreczen...	85	89	90	87	102	111	112	119	40·0
	Kassa...	117	117	173	118	119	129	140	147	25·7
	Kolozsvár...	100	105	108	101	110	99	119	140	40·0
	Pécs...	100	100	100	101	110	119	113	123	23·0
	Pozsony...	112	125	128	120	128	130	136	148	32·2
	Szeged...	97	98	103	94	97	115	115	141	45·4
Borjúhús hátulja 1 kg.	Budapest...	206	208	201	208	221	225	244	277	34·5
	Debreczen...	116	110	110	106	125	137	135	142	22·4
	Kassa...	118	119	117	125	140	135	144	170	44·1
	Kolozsvár...	118	117	117	117	118	130	144	143	22·2
	Pécs...	103	104	100	103	125	136	140	154	48·1
	Pozsony...	144	144	144	144	259	268	183	236	63·9
	Szeged...	139	138	124	138	141	146	152	187	34·5
Borjúhús eleje 1 kg.	Budapest...	139	139	140	155	165	163	175	205	47·5
	Debreczen...	101	96	98	93	108	120	118	128	26·7
	Kassa...	104	109	109	113	128	119	135	152	46·2
	Kolozsvár...	83	82	82	80	80	94	115	119	43·4
	Pécs...	97	97	96	99	114	123	131	142	46·4
	Pozsony...	120	142	142	143	150	147	160	171	34·3
	Szeged...	112	112	116	118	131	132	148	154	23·6
Sertéshús 1 kg.	Budapest...	133	145	123	141	155	157	175	169	27·1
	Debreczen...	111	109	—	107	121	128	143	153	37·8
	Kassa...	116	108	104	101	124	134	138	146	25·9
	Kolozsvár...	110	103	102	101	107	130	157	165	50·0
	Pécs...	104	102	110	108	115	124	135	134	28·9
	Pozsony...	120	142	142	143	150	147	160	171	42·5
	Szeged...	112	112	116	118	131	132	148	154	37·5

Élelmiszer	Város	Ára kicsinyben fillér								Ár-emel- kedési %
		1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	
Tojás 100 db.	Budapest	519	556	528	525	581	593	741	612	17·9
	Debreczen	476	506	506	496	516	522	631	706	48·3
	Kassa	538	437	616	543	554	515	636	539	0·9
	Kolozsvár	539	575	627	603	645	609	606	480	10·9
	Pécs	418	517	600	592	592	583	567	606	45·0
	Pozsony	555	563	591	587	608	628	723	761	37·1
	Szeged	465	505	507	533	575	539	554	587	26·3
Vaj I. rendű 1 kg.	Budapest	283	275	273	272	269	276	306	304	7·4
	Debreczen	225	214	212	218	235	240	327	350	55·5
	Kassa	220	210	234	227	232	244	261	263	19·5
	Kolozsvár	185	180	172	274	183	202	290	279	50·6
	Pécs	257	300	300	288	298	262	267	260	1·2
	Pozsony	220	220	220	220	220	200	253	222	1·0
	Szeged	205	207	203	223	238	243	268	257	25·4
Tej főlőzetlen 1 l.	Budapest	21	22	23	23	21	22	24	23	9·5
	Debreczen	19	19	18	18	18	19	25	20	5·3
	Kassa	17	19	21	22	18	19	22	22	29·4
	Kolozsvár	21	21	21	21	20	22	26	23	9·5
	Pécs	18	17	18	18	18	17	17	18	0·0
	Pozsony	18	18	18	18	18	19	20	21	16·6
	Szeged	15	16	17	17	18	20	20	18	20·0

Eszerint 1906-ban a marha-, borjúhús és tej Budapestén, a sertéshús Pozsonyban és Debreczenben, a vaj ismét Debreczenben a legrágább. A marhahús viszont állandóan legolcsóbb Debreczenben, a borjúhús Kolozsvárott.

Legnagyobb eltérést a marhahús ára mutatja.

Valamennyi városban valamennyi élelmiszer ára emelkedő irányt követ. A legtöbb helyen a rohamos emelkedés kezdő éve szintén 1902.

Bécs élelmiszerpiacának árviszonyait a budapesti mellé állítva mutatjuk be a következőkben:

	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1900-07	Ar- emelkedés %-okban
Ökör élősúly 100 Kg. Bpest K	68s	67s	69s	73s	74s	85s	88s	91s	32s	
„ „ „ „ Bécs	80s	80s	82s	82s	82s	93s	94s	97s	20s	
Sertés 100 Kg.	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1899-906
Budapest — K —	96s	90s	114s	116s	116s	142s	121s	136s	40s	
Bécs — „ —	87s	82s	102s	102s	104s	126s	106s	121s	38s	
Marhahús vesepecsenye tiszt. kicsinyben 1 Kg.										
Budapest — — f	382	384	384	385	391	399	422	458	451	21s
Bécs — — — „	213	214	216	213	224	225	235	235	261	10s
Borjúhús czomb kicsinyben 1 Kg.										
Budapest — — f	206	208	201	208	221	225	244	277	281	42s
Bécs — — — „	146	147	147	147	148	156	203	172	175	19s
Sertéshús czomb zsíros 1 Kg.										
Budapest — — f	125	124	116	132	146	149	170	172	182	37s
Bécs — — — „	150	147	143	142	145	151	152	175	175	11s
Teljes tej 1 liter										
Budapest — — f	21	21	21	21	21	22	24	25	26	—
Bécs — — — „	26	26	26	26	26	28	28	28	28	—
Buza 10 q										
Budapest — — K —	150s	157s	151s	154s	207s	169s	151s	226s	50s	
Bécs — — — „ —	171s	176s	171s	172s	228s	187s	172s	253s	47s	
Rozs 10 q										
Budapest — — K —	135s	136s	128s	124s	151s	130s	123s	182s	34s	
Bécs — — — „ —	150s	152s	145s	138s	165s	145s	136s	196s	30s	

A húsfélék általában drágábbak, a növényi táplálékok olcsóbbak Budapesten, mint Bécsben. A bécsi alacsonyabb ár és a bécsi jobb minőség az a két tényező, amely a budapesti, tátrafüredi, stb. elsőrangú vendéglőket arra indítja, hogy hússzükségletüket Bécsből fedezzék.

Valamennyi élelmiszereknek áremelkedése %-okban kifejezve 1899-től 1907-ig nálunk volt nagyobb.

Európa néhány más városának élelmiszer-árait hasonlítjuk most össze a miénkkel.

Ökör, 1 q		1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906	1907	1900—07	Ár-
												emelkedés %-okban
Élősúly, Budapest	K	—	68s	67s	69j	73s	74j	85s	88s	91i	32j	
Vágósúly, Drezda	€	—	152s	154t	157s	165i	165i	182t	193s	199s	30i	
„ Berlin	€	—	159s	154s	163s	172t	172t	182s	198s	196s	23s	
Hűssúly Páris	€	—	138s	146s	145s	150j	147s	148s	141j	157s	13j	
Sertés, 1 q												
Budapest	K	—	96s	90s	114s	116s	116s	142s	121s	136s	40s	
Drezda	€	—	130s	147s	151s	135i	136s	174s	181s	158s	21s	
Berlin	€	—	126s	140s	151s	127s	129j	162s	165s	150s	10s	
Páris	€	—	147s	148s	153s	150s	134s	151s	159s	186i	26s	
Marhahús vesepecsenye tiszt. 1 Kg												
Budapest	f	382	384	384	385	391	399	422	458	451	217	
Drezda	€	—	—	—	—	202	204	220	235	—	—	
Berlin	€	240	242	246	259	271	271	268	270	—	18s	
Boroszló	€	178	177	187	187	190	204	232	252	—	32	
Svájcz	€	—	—	78	—	—	—	—	89	—	32s	
Borjúhús, czomb, 1 Kg												
Budapest	f	206	208	201	208	221	225	244	277	281	42s	
Drezda	€	180	181	176	181	184	178	194	214	—	18s	
Berlin	€	182	182	186	194	194	194	208	228	—	27s	
Boroszló	€	178	172	176	187	190	193	214	228	—	33s	
Svájcz	€	—	95	—	—	—	—	—	110	—	44	
Sertéshús, czomb, 1 Kg												
Budapest	f	125	124	116	132	146	149	170	172	182	37s	
Drezda	€	184	182	182	204	189	187	210	228	—	23s	
Berlin	€	160	156	162	174	170	163	184	200	—	27s	
Boroszló	€	146	144	172	187	165	151	184	190	—	21s	
Svájcz	€	—	87	—	—	—	—	—	107	—	32s	
Teljes tej, 1 lit.												
Budapest	f	21	21	21	21	21	22	24	25	26	—	
Páris	€	—	—	—	—	—	—	30	—	—	—	
Antwerpen	€	—	—	—	—	—	—	25	—	—	—	
Róma	€	—	—	—	—	—	—	—	—	40	—	
Svájcz	€	—	18s	—	—	—	—	—	21s	—	—	

Buza, 10 q		Áremelk. %-okban									
Budapest	K	—	150 ₃	157 ₆	151 ₈	154 ₂	207 ₇	169 ₀	151 ₀	226 ₄	50 ₆
Berlin	«	—	187 ₀	195 ₄	192 ₂	195 ₉	211 ₈	204 ₀	211 ₉	258 ₅	38 ₂
Odessza	«	—	138 ₄	136 ₄	129 ₈	133 ₉	151 ₃	148 ₈	141 ₂	180 ₈	30 ₇
Páris	«	—	196 ₁	207 ₆	216 ₆	220 ₃	213 ₈	228 ₄	225 ₆	243 ₉	24 ₄
London	«	—	160 ₆	151 ₁	169 ₆	160 ₆	160 ₆	164 ₇	159 ₈	182 ₇	13 ₇
Rozs, 10 q											
Budapest	K	—	135 ₁	136 ₈	128 ₂	124 ₀	151 ₇	130 ₄	123 ₆	182 ₃	34 ₉
Berlin	«	—	171 ₁	165 ₈	172 ₂	157 ₉	165 ₈	182 ₁	186 ₆	241 ₅	41 ₁
Odessza	«	—	111 ₈	105 ₃	106 ₉	102 ₁	108 ₇	123 ₁	112 ₁	168 ₂	50 ₆
Páris	«	—	140 ₃	147 ₃	146 ₇	144 ₆	145 ₆	150 ₂	157 ₆	178 ₅	27 ₂

A nagybani árak emelkedési százaléka az ökörnél, sertésnél és a búzánál, a kicsinybani árak emelkedési százaléka a borjúhúsnál és a sertéshúsnál Budapesten volt a legnagyobb.

Az ökor nagybani ára állandóan feleannyi, mint másutt.

Ez az alacsony ár azonban csak látszólagos; megmagyarázza az a körülmény, hogy nálunk — a külföldről elmaradva — az élősúly szerint folyik a marhavásáron az adásvétel; egybekötve ebből folyólag az élő állat súlyának emelését célzó számtalan visszaéléssel (sósokorpával való etetés, utána itatás, stb.).

A marhahús és a borjúhús kicsinyben állandóan legdrágább Budapesten.

Megállapíthatjuk végül, hogy az élelmiszerek ára ugyan másutt is évről-évre emelkedett, de olyan hirtelen emelkedés, mint a minőt nálunk 1902-ben és 1905-ben a húsaragnál, 1908-ban pedig a tejféléknél tapasztaltunk, másutt alig fordult elő.

F) Az élelemdrágaság a háztartás költségvetésében.

Az élelmiszerek drágulásának jelentőségét nem mérlegelhetnők helyesen, ha azt a hatást, a mit a háztartás költségvetésében okozott és okoz, figyelmen kívül hagyók. Tudnunk kell itt, hogy:

az élelmezésre jövedelmünknek mekkora részét fordítjuk?

a különböző jövedelmű egyén a jövedelmének mekkorra részét fordítja élelmezésre?

az élelmiszerek árának emelkedésével szemben a fizetőképesség emelkedett-e? — és ha igen, milyen arányban?

A két első kérdésre Perwolf (Wien, 1909.) következő táblázata válaszol nekünk. E szerintúgyanis az évi kiadásokból esik %, ha a jövedelem

		1000	2000	10,000	50,000	1 millió
		k o r o n a				
élelmezésre	%	62	50	42	30	25
lakásra	%	12	14	16	12	10
tűtés, világítás	%	6	6	5		
ruházat, fehérnemű	%	5	6	12	14	12
művelődés és szórakozás	%	1	6	12	20	18
cselédség	%	—	2	4	5	6
megtakarítás (biztosítás)	%	1·5	3	3	9	25
jótekonyságra	%	—	—	0·5	0·2	1·7
különböző (adó, gyermeknevelés, betegség, haláleset, stb.)	%	12·5	13	5·8	9·5	2·3

Vagyis az élelmezés valamennyi szükségletünk között a legnagyobb költséget emészti fel; másrészt a kisebb jövedelműektől aránylag nagyobb áldozatot követel, mint a jobbmódúaktól: tehát az élelmiczikkek áremelkedése mindenkit legérzékenyebben érint; de mégis leginkább a szegényebbeket sújtja.

A jólét emelkedésével a jövedelemnek mind kisebb-kisebb %-át foglalja le az élelmezés; egyidejűleg emelkedik az ipari beszerzésekre fordítandó költség aránya. A mi azt jelenti, hogy az élelemdrágaság közvetlenül elsősorban a társadalom alsó- és középosztályait, az ipari cikkek drágulása pedig inkább a társadalom felső osztályait nyomja.

Az átlagember nélkülözhetetlen élelemszükségletének beszerzési ára volt a budapesti piacon (részletezve a 14. lapon):

1875-ben 186-52 K 1895-ben 19600 K
1885-ben 18177 K 1905-ben 26207 K.

Ezzel szemben az évi munkabér volt:

	A MÁV műhelymunkásainak		Kőműves- legények 230 munka- napra	Ácslegények 230 munka- napra	Építési napszámosok 250 munka- napra	Mező- gazdasági munka-ér ország- átlag
	átlagos napibére	300 munka- napra				
1875-ben K	—	—	1.012	920	506	—
1885-ben «	3-36	1.008	920	874	460	—
1895-ben «	3-92	1.176	910	1.049	450	268
1905-ben «	4-82	1.446	1.058	986	495	467
1906-ban «	—	—	1.116	1.093	529	—

1895-től 1905-ig tehát emelkedett

az ételmezési költség 34 %-kal;
a MÁV műhelymunkásainak munkabére 229 %-kal;
a kőművesek munkabére 16 %-kal;
az ácslegények munkabére csökkent 49 %-kal;
az építési napszámos munkabére emelkedett 10 %-kal;
a mezőgazdasági férfimunkás munkabére 62 %-kal.

E munkások vásárlóképessége tehát — az ácslegények kivételével — emelkedett. A munkabér emelkedése azonban csak a mezőgazdasági férfinapszámosoknál haladta meg az ételmezési költség emelkedési %-át; a többinél ennek mögötte maradt.

Az 1908. évi drágasági ankét előadményaiából kiemelem most azt az összehasonlítást, a mely egy család 1893., 1904. és 1906. évi ételmezésének költségeit tünteti fel. (A család tagjai 1893-ban: apa, anya, egy 3, egy 8 éves fiú, egy 6 éves leány és egy cseléd.)

Évi szükséglet	Egységárak fillér			A beszerzési ár főösszege korona		
	1893	1904	1906	1893	1904	1906
1.278 l. tej, naponta 3-5 l. ...	16	92	24	204.48	283.72	306.72
3 l. tejfel ...	72	72	76	2.16	2.18	2.28
12 kg. sajt ...	217	250	280	26.04	30.00	33.60
23 kg. vaj ...	190	230	310	43.70	64.40	71.30
4 kg. tehéntúró ...	52	51	56	2.08	2.04	2.24
700 db tojás ...	6	6	6	42.00	45.50	48.30
170 kg. burgonya ...	4	10	11	6.80	17.00	18.70
70 kg. vegyes zöldség ...	—	—	—	40.83	42.34	47.78
300 kg. kenyér ...	15	22	26	45.00	66.00	78.00
2.190 db zsemlye: 365 × 6 db	3	3	3	65.70	65.70	65.70
100 kg. zsír ...	92	144	155	92.00	144.00	155.00
186 kg. marhahus levesnek ...	120	150	160	223.20	279.00	305.04
68 kg. marhahus pecsenyének, közép ...	160	196	216	108.80	133.28	146.88
20 kg. borjúhús, szelet ...	220	260	280	44.00	52.00	56.00
84 kg. disznóhús, szelet és czomb	148	180	200	124.32	151.20	168.00
10 pár { baromfi: 4 pár csirke 1 pár kappan 6 db kaesa 2 db liba ...	206 408 238 457	223 379 220 477	265 568 377 772	35.74	35.54	54.34
210 kg. liszt (0-5 sz. átlag)	24	27	31	50.40	56.70	65.10
8 kg. rizs I. rendű ...	60	66	68	4.80	5.28	5.44
14 kg. rizs II. rendű ...	48	54	58	6.72	7.56	8.12
120 l. asztali bor ...	64	76	80	76.80	91.20	96.00
Összesen ...	—	—	—	1,245.57	1,574.64	1,734.54

Ennek a családnak élelmezési költsége 1893-tól 1906-ig emelkedett 39%-al.

Standard-je megfelel a tisztviselő család színvonalának. Ennek élelmezési szükségleteire fordítandó jövedelmrészét 50%-ra téve, a családfő a IX. fizetési osztály 2. fokozatában lehetett. A IX. fiz. oszt. 2. fokozatában levő állami tisztviselők fizetése (sőt most már a törvényhatóságiaké is)

1893-ban 2400 K.

1906-ban 2900 K az 1904. évi ideiglenes fizetésrendezés folytán. Élelmezési költségének 39%-os emelkedésével szemben e tisztviselő vásárlási képessége csupán 11.5%-al növekedett. Itt azonban még figyelembe veendő az a körülmény is, hogy a tisztviselők többsége nem a IX., hanem a csekélyebb jövedelmet nyújtó XI. és X. fizetési osztályban van. És hogy a tisztviselő osztály az élelmiszerek áremelkedését nem háríthatja át másra.

G) *Az élelemdrágaság következményei.*

Es muss ein Wurm da sein, der immer stärker an der Lebenskraft des Staates nagt; den muss raan entdecken und tödten, ehe er unüberwindlich wird. (Ephemeriden der Menschheit, 1777.)

A javak a fogyasztók rendelkezésére csak korlátozott mennyiségben állnak. Az a boldog kor, a melyben valamennyi szükségletét minden jelentkező akadálytalanul kielégítheti, csak az utópiákban található. Egyelőre számolnunk kell azzal a ténnyel, hogy a termelés által rendelkezésünkre bocsátott javak mennyisége nem elég nagy arra, hogy velők mindnyájan minden szükségletünket kielégítsük. Az adás-vétel nem más, mint a javak szétosztásának legközönségesebb módja. És minthogy az osztozkodásra jelentkezők száma rendesen nagyobb, hogy sem mindenkinek jutna; a javak (piaci néven áruk) minősége is olyan különböző, hogy nem jut mindenkinek a legjobb: valami módot meg kellett állapítani arra, hogy a jelentkezők nagy számából kiválogattassanak azok, a kik javakat kaphatnak és az utóbbiak közül azok, a kik a finomabb minőségű javakat kapják. Ezt a szerepet tölti be az adás-vétel és az adás-vételnél a pénz, az árúnak az ára. A kinek nincs pénze, hiába áll az osztozkodók közé. A kinek van pénze, az is az óhajtott finomabb minőségű árút csak úgy kaphatja meg, ha annak maga-

sabb árát meg bírja fizetni. Mivel pedig jövedelmem nagysága attól függ, hogy a közre nézve milyen becses, értékes munkát végzek: természetesebb, hogy a becsesebb munkát végzők, a nagyobb jövedelműek a finomabb minőséget kapják.

Mi történik már most azokkal, a kiknek az osztozkodásnál félre kell állniok a sorból?

Ezeknek le kell mondaniok e szükségletük kielégítéséről, hogyha t. i. lehet, vagy pedig más eszközt kell keresniök* szükségletüknek kielégítésére. Olyan eszközt, a melynek megszerzése nem haladja meg vásárló képességüket. — A szervezet életműködése közben elhasznált részek pótlásáról, a táplálkozásról nem mondhatunk le testi épségünk veszedelme nélkül. Marad azért a másik út. Ha pl. a marha, vagy borjúhús ára nekünk elérhetetlen magasságra emelkedett, sertéshúst próbálunk enni. Ha pedig sokadmagunkkal így már a sertéshús keresletét is túlnagyra növeltük, itt is beáll az áremelkedés, innen is kiszorul egy csoport a még olcsóbb lóhús élvezői közé. Vagy pedig a kiszorultak élelemszükségletüket a legolcsóbb növényi táplálékkal fogják kielégíteni.

A húsfélék megdrágulásával így kerül piacra az olcsóbb lóhús és lesz tömegesebb a növényországból vett élclmiczikke fogyasztása.

A fogyasztóknak ezt a vándorlását a magasabbrendű csoportból az alacsonyabba, a drágaság miatt való panaszkodás hangja kíséri. Ez a panaszhang a lejjebbszorultak száma szerint lesz erősebb vagy gyengébb. De mindenestre hallatszani fog, mert a standard lejjebb szállítása fájdalmat okoz.

És ez jó, hogy így van! Mert a panaszkodás hangja figyelmezteti az állam kormányzóit, a társadalom vezetőit a bajra, a betegségre. És ezeknek van azután idejük a gondolkodásra és módjuk a gondoskodásra. Gondoskodnak is, mert mindenütt akadnak gondolkodókba kik figyel-

meztetik őket a társadalom e betegsége elhanyagolásának következményeire.

Gondoskodnak pedig nem a panaszkodók erőszakos elnémításával, hanem ... a közéleti viszonyok javításával.

«Az éhség egy veszélyes valami. Nemcsak kedvünk veszi eredetét a gyomorban, de jelenlegi társadalmi viszonyaink legnagyobb elkedvetlenedése, a szocializmus tulajdonképpen nem tekintendő másnak, mint gyomorkérdésnek. Gondoskodjunk a munkás telt gyomráról és a gyűanyag sokkal nehezebben fog tűzre lobbanni, mert mind en agitációnak legnagyobb ellenfele a jóllakás!» (Egán Ede.)

A húsfélék megdrágulása csak panaszkodásra, ám ha ezt még a növényországból vett élelmiszerek megdrágulása is követi, a drágaság éhinség jelleget ölt és az emberek temperamentuma szerint éhtifusyra, tudóvszre, egyszerűen nagyobb betegeskedésre és halandóságra, vagy pedig a lopások, rablások elszaporodására, forrongásra, lázadásra vezet.

A békés társadalmi fejlődés során is van valamelyes harc az élelmiszerek kiosztása körül az emberek között. A terhet mindenki a másokra hárítja, ha bírja. Munkájáért nagyobb jövedelmet vagy a mi egyremegy, több és jobb élelmezést akar. A piaci alkudozások, a béregyezkedések ennek a törekvésnek a következményei. Így volt ez nálunk is. Csendesen emelkedtek az élelmiszerek és velők arányban a munkabérek. Ám 1902-ben az árak hirtelen oly magasra szöktek, hogy ez az átmenet nélkül beálló drágaság mindenkit meglepett. A nyugodt, békés egyezkedések, áthárítások helyébe minden részen az ideges kapkodás lépett; az ipari munkások tömeges, gyakori sztrájkja, a munkaadók részéről történt kizárások, az aratók sztrájkja, ebből következtek.

Érdekes, alig észrevehető, de állami szempontból annál fontosabb következménye tapasztalható az élelem-

drágaságnak a falusi népnél. Felületes szemlélő azt hinné, hogy az élelmi cikkek árának emelkedésével egyidejűleg javul a földművelő sorsa. Mert munkája eredményét, földjének gyümölcsét előnyösebben értékesítheti. Pedig nem így áll a dolog. A falusi ember pénzzé tesz minden élelmiszert, a mit nélkülözhet. A vagyonosodási vágy (a társadalmi kapillaritás törvénye) annyira erőt vesz rajta, hogy észre sem veszi, a mint a saját táplálkozását elhanyagolja. Mint az a dada, a ki jó pénzért gazdája vézna gyermekét pufókra hizlalja, míg a magáét pusztulni hagyja. A városi nép így satnyul a drágaság miatt, a falusi a saját hibájából.

A hadügyi kormány panaszkodik erre a sorozásokon megjelenő legények gyengesége miatt, Felemelik a sorozási évet 20-ról 21-re, a mitől persze a legények nem erősödnek meg. Tehát a honvédelmet is érinti a kérdés.

Hogy közgazdasági életünk nyugodt fejlődését az élelemdrágaság a munkabérharczok stb. révén mennyiben veszélyezteti, azt már fentebb láttuk. A közgazdaságra — és közvetve az államra — azonban az élelmiszerdrágaság még más oldalról is káros. Kell-e részletesen fejtegetnünk, hogy micsoda veszteség a hazai termelésre száz meg százezer munkás termelő erejének elveszítése? És hogy a közgazdaság ily nagy erővesztése mily óriási csapás az állam erejére? És hogy okozati összefüggés van az élelmiszerdrágaság és hazánk e nagy erővesztése, elvérzése, a kivándorlás között? Mindezek a kérdések annyira ismertek, hogy elegendő csak utalni rájuk.

A kormány hatalmas angol vállalat óriási hajóit bocsátja a kivándorlók rendelkezésére; az elvérzés azonban csak nem szűnik meg tőle.

Nem is szólunk arról a higiénikus és morális hatásról, a melyet az élelemdrágaság gyakorolni szokott.

Annak az elszomorító ténynek, hogy a halandóság Londonban 22.4,

Berlinben 298,

Budapestben 353 pro mille, első sorban a lakosságtáplálkozásában való különbség az oka.

Hogy pedig az árak emelkedésével arányban nő az élelmiszer-hamisítások fajtája és száma, arra nézve a mindennapi tapasztalaton kívül a csomádiakat hozzuk fel példának, a kik a tejföl-hamisítást már évek óta űzik és hamis név-bevallással és hamis tanúskodásokkal menekülnek, ha véletlenül bajba kerülnek.

Végül hogy a vagyon elleni bűnesetek száma nagyobb a drágább években, meg hogy a házasságkötések száma és ezzel a népesség szaporodása is csökken, az szintén tudott dolog.

H) *A drágaság elleni mozgalom története.*

A XIV., XV. század irataiban már található nyoma annak, hogy városaink közigazgatása a közélettel szemben foglalkozott. A városi tanács a gabonának, a marhának, sertésnek piaci árát véve alapul, egyezséget kötött a pékmesterekkel, a mészárosokkal és a hentesekkel; az egyezés viszont alapja lett a közélettel szemben alkott szabályrendeletnek. Ez tartalmazta az egyes élelmiszerek súlyát, árát és esetleg a pékek, mészárosok stb. megengedett számát. (1376-ban a pozsonyi mészárszékek száma 28, 1434-ben a pékműhelyek száma 18-ban volt megállapítva.) A mesterek érdekeiket czeheik útján védtek. Viszont az egyezés megtartásának ellenőrzése a város állandó éberségét és tevékenységét igényelte.

A vásári bíró kötelességei közé tartozott többek között az élelmiszerek előállítására és árusítására való felügyelet is. Joga volt megtekinteni és megízlelni az áruba bocsátott élelmiszert; és ha szabályellenesnek vagy nem kellőképpen hitelesítettnek találta: el is kobozhatta.

Intézkedésének tárgyilagosságát mindeneseire kétségessé teszi az a körülmény, hogy a városi jog szerint az elkobzott és hasznavehető árúnak $\frac{1}{3}$ -át megtarthatta magának és csak $\frac{2}{3}$ -át kellett a jótékony intézeteknek juttatni. (A hasznavehetetlen árút elkobzás esetén megsemmisítették.)

A vásári bírónak teendői megszorodtával segédekre volt szüksége. Ezek lettek az ú. n. *Angiesser-ek*. A vásári bíró ekkor már csak a vásárrendezést és vásári bíraskodást végezte; míg az élelmiszerek ellenőrzése teljesen az Angiesserekre hárult. Büntetésül a hamis úrmértékkel csaló termelőt, korcsmárost, kereskedőt a mérő tartalmával leöntötték: innen nevezték el a vásárbíró e segédeit leöntőknek, Angiessereknek.

Úgy látszik, már akkoriban is szokás volt az *elővétel*. A városi jogkönyv ugyanis többek közt tilalmat tartalmaz az élelmiszerekkel üzérkedők ellen arra az esetre, ha a behozni szándékolt cikkeket a városon kívül összevásárolják és azután az árak felcsigázása által a fogyasztó közönséget károsítják. Büntetésük az árú elkobzása.

Mint zárt város, Budapest saját termelőinek védelmére egyes élelmicikkek (pl. bor) behozatalát egyáltalában megtiltotta; másrészt korán juthatott és jutott is arra a gondolatra, hogy az élelmiszerek behozatalából, árusításából közjöveldelmi forrást lehet nyitni. E gondolat következménye lett aztán a közélémezés közigazgatásában a fejlődés folyamán a fogyasztók érdekének háttérbe szorulása, ellenben a pénzügyi tekinteteknek előnyomulása. A vámok mindnagyobbak lettek. Az elviselhetetlen vámok a tisztességes kereskedelem rovására felvirágoztatták a csempészetet. A csempészek ellen a harminczadhivatal pénzbírságokkal küzdött. A fogyasztók azonban a csempészek pártjára álltak; a mit onnan tudunk, hogy, a harminczadhivatal az utóbbiak ellen kémekeket kényszerült alkalmazni.

Olyasféle intézkedés is történt, mint a minő a bibliában le van írva a hét bő és hét szűk esztendőről. Mária Terézia a gabonadrágaság megelőzése végett óriási magtárakat építtetett. A pozsonyi Schüttkasztub még ma is megvan; most katonai raktár, nemsokára vigadó fog állni a helyén.

Az előbb említett szabályok és eljárások kezdetlegesek voltak, de megfeleltek a közgazdaság középkori fejlettségében a fogyasztók érdekének. A gazdasági fejlődés hasonló fokán mindenütt találkozunk velők.

A XVIII. század szabadságtörekvése (a mely nálunk csak a XIX.-ben, az 1847. évi országos drágaság által előkészített talajban tudott érvényesülni) gyökeresen megváltoztatta közgazdaságunkat. A felszabadult termeléstől, forgalomtól várta ezután mindenki a fogyasztás minden szükségletének jobb kielégítését. A közgazdasági elméletek keltették és élesztették ezt a reménységet.

A városi hatóság is elfogadta a szabadkereseti elvet. Magára hagyta, a szabad egyéni tevékenységre bízta a fogyasztás sorsát. A fogyasztás a várost ezután főképp mint bevételi forrás érdekelte hosszú időig.

A fogyasztásnak az elmélettől hirdetett tökéletes kielégítése persze nem következett be. A termelés és forgalomúgyanis csak részben, mondhatni csak külsőleg lett szabad. Egyesek és városok kiváltságainak, a vámrendszernek fenntartása, egyes életképtelen termelési ágak mesterséges dédelgetése, stb. mind-mind ellentmondói, akadályai a szabad termelésnek, forgalomnak: korlátolói a fogyasztás teljes kielégítésének. Az elmélettől feltételezett szabadság a közgazdasági tevékenységben nem következett be: azért a hozzáfűzött reménykedések se valósulhattak meg.

Az 1873/4. évi országos drágaság és a nyomában fellépő kolerajárvány volt az első nagyobb rázkódtatás, a mely az utána felhangzó általános követeléssel a fővá-

ros figyelmét a közélélmzésre irányította. És arra indította, hogy a drágaság okait megállapítsa és azokat elhárítani igyekezzenek.

Az 1879. decz. 30.-i 852. sz. közgyűlési határozattal alakított meg a közélélmzési bizottság. Kutatás és javaslattétel volt ennek a bizottságnak a dolga. A mi azonban nehéz feladat akkor, a midőn a közélélmzést a közigazgatásba mint új és azidőszerint ismeretlen fogalmat illesztették be. Irodalma semmi. Hozzáértő kevés. A bizottság mégis — a lehetőséghez képest — emberül megfelelt feladatának. Működését 1880 február 20-án kezdte meg és 1884 január ES-én fejezte be. Vizsgálódását kiterjesztette a közélélmzés következő tényezőire:

termelés,
kereskedelem,
hitelviszonyok,
szállítás,
ipari feldolgozás,
az élelmiszereket terhelő adók és egyéb szolgáltatások,
közegészségügyi igazgatás és rendészet,
állategészségügy,
közvágóhíd,
marhavásártér,
vásárterek,
vásári rendészet,
vásári igazságszolgáltatás,
súly és mérték,
árjegyzés,
forgalmi és fogyasztási statisztika.

A következő fogyasztási cikkekről igyekezett tájékozódni:

- A)* hús (marha, borjú, birka, sertés, szárnyas, vad, halak);
L) gabona, száraz hüvelyes vetemények, liszt és dara, kenyér és zsemlye;
M) főzelék, zöldség és gyümölcs;

D) állati termékek (tej, tejfél, vaj, túró, sajt, szalonna, zsir, tojás);

E) tűzifa, kőszén és pirszén.

Jegyzőkönyvei szórói-szóra tartalmazzák a meghallgatott szakértőknek a feltett kérdésekre adott feleleteit. 1884-ben a bizottság a közgyűléshez beterjesztette javaslatát. Úgy e javaslat, mint a mellékletét képező jegyzőkönyvek és előadmányok nyomtatásban megküldettek a közgyűlés tagjainak. És hosszú ideig alapját képezték a főváros közéleti tevékenységének.

A most leírt mozgalomhoz hasonló nagyobb mozgalom indult meg a drágaság ellen nálunk, mindjárt a XX. század elején. A drágaság a tisztviselőket országos szervezkedésre, a munkásokat bérharczokra kényszerítette. E mozgalmak hatása alatt a tisztviselők fizetését 1904-ben ideiglenesen rendezte a kormány. A szakszervezeti értesítő évenként a munkabérek általános emeléséről ad számot. A drágaság és miatta a panasz azonban mégsem akart megszűnni, sőt egyre fokozódott. Ez indította a pénzügyminisztert arra, hogy 1907. évi 2720. sz. rendeletével a drágaság okaira, a főbb élelmiszerek (hús, liszt, főzelék, zöldségek, burgonya, zsir és szalonna, tej és vaj), tüzelőanyag és lakás árviszonyaira nézve a törvényhatóságokhoz, továbbá a kereskedelmi és iparkamarákhoz forduljon tájékoztatás és tanácsadás végett.

A beküldött szakvélemények mindegyikének jellemző tulajdonsága az elismerésre méltó alaposság és szakavatottság és a helyi érdekek kissé túlságos kiemelése mellett, némi elfogultság.

Az alispánok véleményei természetesen a mezőgazdaság érdekeit tolják előtérbe és az élelmiszerkereskedők, valamint a sztrájkoló munkások megrendszabályozását is sürgetik a drágaság enyhítése végett.

A kereskedelmi és iparkamarák véleményei viszont a mezőgazdaság fokozására és a közigazgatás javítására

hívják fel a figyelmet: a kereskedőkről, iparosokról és munkásokról alig van szó bennök.

A polgármesterek véleményei közül végre a legtöbb a közvetítők számának apasztását, a liszt- és termény-tözsde eltörlését, a mezőgazdaság javítását is azok közé a teendők közé sorolja, a melyektől a közéletmezés javulását várja. Ellenben nem szól az élelmezési közigazgatás javításáról, illetve megteremtéséről és új feladatairól.

A bajt tehát mindahárom forrásból eredő vélemény a szomszédban látja. Törvényhozási és kormány-intézkedésekben egyik sem keresi a drágaság okát.

A beérkezett vélemények feldolgozása után a pénzügyminiszter a kiszemelt szakértőket drágasági ankétra hívta egybe. Az ankét tagjai a nyomtatásban megküldött előadmányokból és ezek mellékleteiből a kérdéstről teljes tájékoztatást nyertek. Végül 1908 márczius 3-án, 4-én, 9-én és 10-én tárgyalták a kérdést. Maga a tárgyalás sokkal rövidebb ideig tartott a főváros által 1880-ban rendezett ankét tárgyalásánál. A rövidség természetesen az alaposság rovására történt. A felszólalók sem egészen mentek az elfogultságtól. Azonban így is rendkívül becses anyagot foglal magában az a nyolcz füzet, amely az ankét jegyzőkönyvét és az előadmányokat teljes egészökben tartalmazza.

A pénzügyminiszter akciójának mindenesetre megvan az a haszna, hogy az ország figyelmét a közigazgatásnak és közgazdaságnak legfontosabb, de lehet mondani legelhanyagoltabb kérdésére reáterelte.

A kormány azóta megtette, amit megtennie módjában állott. Sajnos — hatalmi kérdéstről lévén szó — radikálisan nem bolygatta a kérdést.

Annál inkább elismerésre méltó a főváros tevékenysége a közéletmezés javítása körül. A vásárcsarnokok állandó fejlesztésén kívül 1909-ben községi kenyérgyárat létesített. Majd a tejkereskedelem községi kezelésbe való átvételének előkészítését tényleg megkezdette; stb.

Újabbán Ausztriában van ismét némi mozgalom a drágaság miatt. A lengyel képviselők — nem tudjuk, hogy komolyan-e, vagy csupán a kormánynak való kellemtelenedés céljából — 1909 tavaszán a Reichsrathban határozati javaslatot nyújtottak be, hogy az osztrák kormány, egyetértve a magyar kormánnyal, a búza, rozs és kukoricza vámját május 21-től augusztus 21-ig függesse fel. Azzal indokolták, hogy a nagy gabonahiány miatt a nép táplálkozása veszedelmesen hiányos.

A vámfelfüggesztésből persze nem lett semmi. A magyar kormány, szócsövei, a napilapok útján, ellene nyilatkozott.

Érdekes kortörténeti adat pl., hogy az agráriusnak vagy feudálisnak nem mondható Pesti Hirlap miképp tárgyalja ezt a kérdést. 1909 május 14.-i számában olvashatjuk a következőket:

«Kijelentjük, hogy az esetben, ha Rumburgtól Cattaróig és Bregenzől Csernovitzig az éhtífusz rakásra szedné áldozatait, akkor sem volna szabad a vámsorompókat egy negyedévi időre az idegen gabona előtt megnyitni. Vájjon meggondolták-e az interpellálók, hogy főleg a néhány héttel előre bejelentett vámfelfüggesztésnél — amikor tehát a nemzetközi piac kényelmesen megteheti intézkedéseit — csak egy fél hónap alatt is milyen óriási mennyiségű külföldi termék öntheti el a két országot».

A közgazdaság azonban újra erősebbnek bizonyult a politikánál és minden taktikánál. A gabonahiány megvolt. A gabonaárak emelkedtek. A magyar gazdákat élesen látó vezetők hiába szólították fel, hogy a gabona piacra vitelével ne várjanak őszig. A gazdák még jobb ágakat reméltek. És ekkor beteljesedett a P. H. sejtése.

A tőzsde Oroszországban fedezte szükségletét, mert nem kapott itthon. És most jajgatnak a fogyasztók, mert az orosz gabona vámját is nekik kell megfizetniök. És jajgatnak a termelők, mert hiába vártak.

II. Az élelemdrágaság okai.

A) Az élelemdrágaság okai általában.

A drágaság különböző fajai szerint okai is mások.

A *helyi drágaság* egy-egy vidék vagy ország területén lép fel időközönként; oka a szűk termés és a közvetítés fejletlen volta. A kultúra emelkedésével mind ritkábban lép fel. Nálunk utoljára 1909 késő ősszel Bihar-megye keleti részén tífuszjárvány alakjában jutott kifejezésre. A belügyi kormány szokásos egészségügyi intézkedésein kívül a földművelésügyi kormány ingyen kukoriczaliszt szétosztásával segítette a kultúra alacsony fokán tengődő oláh népet.

A *tavaszi drágaság* oka a fogyasztás rendelkezésére álló tavalyi készlet apadása, illetőleg ennek folytán a kínálat gyengülése. Tetézi, hogy az idejű termés újdonsága néha többszörös árral kerül eladásra. Csupán egyénileg szüntetheti meg kiki magára nézve: az olcsóbb időszakban előrelátó tömeges beszerzéssel és az újdonságokról való lemondással.

Az *általános drágaság* már rendesen nem egy-két oknak, hanem az okok egész seregének okozata. Azért, ha okait meg akarjuk állapítani, az összes árképző tényezőket meg kell vizsgálnunk. Ily részletes vizsgálat közben jövünk aztán rá, hogy melyik tényező nem működik rendben.

Az árnak két főtenyezője, mint tudjuk, a kínálat és a kereslet.

A *kínálat* működése akkor folyik zavartalanul, ha a termeléstől elegendő fogyasztási cikket tud beszerezni, ha a fogyasztási cikkek piacrajutása nem jár sok nehézséggel és ha a piacon való szabad mozgásában nem kell sok akadállyal megküzdenie. Termelés, forgalom és

a velök összefüggő intézmények lesznek azért most első sorban tárgyai kutatásunknak.

A kereslet a fogyasztók csoportja. Működése akkor folyik rendben, ha a fogyasztás egyenletes, alkalmazkodó és gazdaságos. Bár drágaság idején a fogyasztók a panaszkodók, a vádlók, mégis az igazság érdekében való, hogy panaszuk tárgyalása közben őket is a vizsgálat körébe vonjuk.

B) Az élelemdrágaság okai a termelésben.

Az élelemtermelés ágai: a halászat, vadászat, állattenyésztés, mezőgazdaság, kertgazdaság, tejgazdaság, gyarmati termelés, élelmezési ipar. Lássuk ezeket egyenként sorban!

a) Halászat.

A vízszabályozás, a gőzhajózás terjedésével, a vízi forgalom emelkedésével folyóink halállománya állandóan csökken. Tavaink a földművelési kormány dicséretes törekvése daczára fölötté lassan kerülnek az okszerű haltenyésztés szolgálatába.

Ezek a körülmények okozzák, hogy a halászat nem bír elegendő halat szolgáltatni, s így az édesvízi hal ára a többi húsféle árával együtt emelkedik.

A tengeri halászat bőven ellátja a keresletet: a tengeri hal azért nem is drága.

b) Vadászat.

Hazánk egyike volt a legjobb vadászterületeknek az ősmagyarok bejövetele idejében; és az mai nap is. Piacunk vadban nem szenved hiányt. Ezért a vadhús is az olcsóbb élelmiszerek közé tartozik. Áremelkedésének oka a termelésben nem található meg.

c) Állattenyésztés.

A marhatenyésztés nálunk túlnyomó részben a legelőtől *függ* még. És minthogy az ország legelőterületéből mind nagyobb és nagyobb részt szántanak fel, ennek következménye a depekoráció.

Az 1908. évi drágasági anketon ezt többen emlegették. Egyedül Pirkner János (orsz. állattenyésztési főfelügyelő) állította, hogy ((állatállományunk gyarapodott 1904—7-ig, vagyis az élelmiszerek, különösen a húsfélék árának rohamos fokozásának ideje alatt a szarvasmarhaállomány 7%-kai, a juhállomány 12%-kab.

Más szakértők becslése szerint marhaállományunk az utóbbi években 150 ezer darabbal csökkent.

Feltéve azonban, hogy ez a gyarapodás, aminek annyian az ellenkezőjét állították, valóság volna, még abban az esetben is igaz, hogy piacunk a Szerbiából évenként behozott 70—80 ezer szarvasmarha, 150 ezer sertés és 1 millió 800 ezer baromfi hiányát érzi.

Nem érezné akkor, ha a szerb marha elmaradásával egyidejűleg a magyar marha kivitele csökkent volna. Ez azonban nincs így. Sőt éppen most Olaszországban új és meglehetősen jó kiviteli piacot nyert a magyar állattenyésztés.

Akadályozza különben a magyar állattenyésztés fejlődését a gazdáknak az az eljárása, hogy az őszi munka elvégzése után állatállományukat a minimumra redukálják, a nélkülözhető ökröket eladják, mert menekülni akarnak a téli takarmányozástól. Ekkor a kínálat megnövekedik és vele a nagybani ár alacsonyabb lesz. Mire azonban az ármozgalom e hulláma a fogyasztóhoz ér, közbeeső okok miatt alig mutat valami kis esést. Ellenben amikor tavasszal a gazdák is marhavásárlásaikkal a keresletet nagyobbitják, nemcsak a nagybani ár, hanem a kicsinybeni is érezhetően emelkedik.

Ez az őszi piacradobása a marhának a rendes takarmánytermés éveiben is megtörténik. Hát még ha szűkebb a takarmánytermés! Ilyenkor valóságos pánik támad a gazdák közt, Marháján ősszel mindegyik még inkább túlad. Persze a következő tavasz munkaidejére mindenképpen vesz ökröt, mert ezt a munkaerőt nem nélkülözheti. Ily takarmányhiány volt 1898-, 1901- és 1904-ben. 1899, 1902, 1905 és 1906 tavaszán ezért emelkedett oly hirtelen a húsfélék ára.

A növendékmarha időelőtt eladásra kerül. A borjut nagyobb tejeredmény végett már 10—14 napos korában leszúrnák.

1901-ben a sertésállomány a nagy kereslet miatt a minimumra apadt. A sertésvész is nagy károkat okozott. És végül 1904-ben a kukoriczatermeség nálunk, mint Amerikában gyenge lévén, a sertésenyésztés nem tudott lépést tartani a fogyasztók számának emelkedésével.

A baromfityenyésztést még ma is nagyrészt a kisgazdák üzik. Az okszerű tenyésztés csak nagyon lassan tud meghonosodni. Nagy tenyésztő alig van csak egy pár. Mégis a tenyésztett mennyiség a budapesti piacnak bőven elég volna, csakhogy az osztozkodók közé a külföldiek is beállnak és jobb vásárlóképességükkel övék az elsőség.

Az állattenyésztés ezekben járult hozzá a húsfélék árának emelkedéséhez.

d) Mezőgazdaság.

Magyarország mezőgazdasága főbb cikkeinek terméseredményéről a következő táblázat ad számot:

	1902	1903	1904	1905	1906
Őszi buza ... q	45.452,117	43.029,273	36.403,278	41.840,013	52.634,126
Őszi rozs ... q	12.376,849	11.827,043	10.960,061	12.638,692	13.026,100
Szemes tengeri q	26.555,888	34.482,437	15.088,287	23.888,646	41.384,871
Burgonya ... q	38.520,222	45.010,748	30.046,408	45.783,444	48.738,465

Az átlagos termés hektáronként:

Őszi búza ... q	14·06	12·91	11·05	12·65	15·25
Őszi rozs ... q	12·03	11·49	10·81	12·27	12·40
Szemes tengeri q	12·26	15·21	7·68	11·25	17·90
Burgonya ... q	76·17	83·76	57·99	85·28	86·55

Látjuk e két táblából, hogy hazánk búzatermése 36—52 millió, kukoriczatermése 15—41 millió és burgonyatermése 30—48 millió q. között ingadozik. Hektáronként átlag 11.05 q. búza, vagy 7.68 q. kukorica, vagy 57.99 q. burgonya szűk esztendőjt jelent; míg a jó termésű évben 1525 q. búza, vagy 17 90 q. kukorica, vagy 86.55 q. burgonya hektáronként a föld átlagos bruttó hozadéka.

Látjuk továbbá az 1904. esztendő szűk termésében a növényországból vett élelmiszerek drágulásának okát. Ha pedig figyelembe vesszük a kukorica és a sertésárak közti összefüggést, a húsfélék és állati termékek drágaságának egyik okát is megtaláljuk itten.

Mezőgazdaságunk terméseredménye még teljesen az időjárástól függ. Az erdőirtások a nyári szárazságot gyakoribbá tették. Öntöző csatornák hiányában pedig a gazdák a szárazság ellen nem védekezhetnek.

Kisgazdáink közt még ma is sok az analfabéta. A szakműveltség megteremtésére alig pár éve hogy szerveztettek a gazdasági iskolák. Ezek száma azonban kevés. A mintagazdaságok pedig növénykülönlegességekkel iparkodnak bámulatot kelteni ahelyett, hogy a gyakorlatban értékesíthető példákkal mutatnák be a föld terméseredményének és vele hozadékának emelhetését, a termésnek forgalomra alkalmasabbá tételét, osztályozását.

A földbirtokok általában nem tartottak lépést az általános fejlődéssel. A fogyasztók száma emelkedett, a mezőgazdaság produkciója maradt a régi bizonytalanságban, nem fokozódott: a kereslet nagyobbodása ilyen-

formán a kínálat változatlan maradása mellett áremelkedést idézett elő.

A mezőgazdasági termékek termelési költsége — a föld árának emelkedése, a nyers anyagok, eszközök ár-emelkedése, a munkabér növekedése folytán — szintén nagyobbodott.

e) Kertgazdaság.

Szép példát adnak a föld hozadékának bámulatos fokozására a városaink körül megtelepedett bolgár kertészek. Az óriási bér daczára, a mit a város közelsége miatt ízetniök kell, szakértelemmel, vasszorgalommal jó hasznot tudnak elérni és piacunkat kifogástalan mennyiségű és minőségű zöldségfélével látják el. Ma már nélkülözhetetlen szervei közéletünknek. A saját termésüket maguk közvetítik a fogyasztókhoz és a többi piaci áruval felvett számottevő konkurencziájuknak köszönhetjük, hogy a zöldség ára nem drágult meg a többi élelmiczikékkel.

Kár, hogy mezőgazdáink nem követik a belterjes földmivelésben a bolgár kertészeket!

f) Tejgazdaság.

A mikor Egan Ede 1883-ban a tejszövetkezet tervét megcsinálta, Budapest tejtermelési határát a Hatvan—Czegléd—Kiskőrös — Simontornya—Székesfehérvár—Esztergom—Hatvan pontokat összekötő vonalban jelölte meg. Azóta a budapesti fogyasztók száma megnövekedett, a tejgazdaságok gyarapodása azonban ezzel nem tartott lépést. így még távolabbi tejtermelő helyek kerültek a budapesti piac területébe. Maugyanis a fővárosnak tejjel való ellátása a Központi Tejszövetkezeten kívül 6—7 nagykereskedő kezében van. A kik természetesen nem a közelebbi termelés fokozásával, hanem az

olcsóbban termelő, illetve olcsóbban szerződni hajlandó távolabb vidékekre terjesztik ki a főváros tejtermelésének körét. Ez a kör azonban a tej szállítás technikája és költsége miatt immár alig-alig terjeszhető tovább.

Jellemző, hogy a tej nagykereskedők a tejtermelők összebeszélésében, a tejtermelők és a tejkiskereskedők pedig a tej nagykereskedők kartelljében jelölik meg a tejdrágaság okát. Valószínű, hogy mindháromnak igaza van.

g) Gyarmati termelés.

Gyarmati termelésre ott van szükség, a mely állam önmagát nem képes élelmezni. Nekünk a nagy drágaság daczára még óriási mértékben növekvő kivitelünk is van az élelmiszerekből. Megfelelő nagy és növekvő a behozatalunk a külföld iparczikkeiből; a behozott iparczikkekértúgyanoly értékű élelmiszerral fizetünk: ezért nem marad nekünk. Más állam gazdasági erejét az iparral fejleszti, a melynek termelési eredménye az ember akaratával és leleményességével a végtelenségig fokozható: mi az ezer oldalról korlátolt földművelésnél maradunk. Ott a tőkés az erejét az iparban érvényesíti: nálunk a tőkés is földbirtokos akar lenni, mert a társadalmi kapillaritás törvényénél fogva emelkedni akar és itt csak a földbirtok emeli őt feljebb. Ezért van ott a hatalom, és ezért vagyunk mi . . . gyarmatállam.

Gondoljunk India sorsára! A hol a benszülöttek az éhhalállal küzdve az utcaszélen fetrengve kénytelenek nézni, hogy az utón végigdöcögő járműveken mint szállítják a hatalmas, a hódító angoloknak az ő országuk termését. Gondoljunk Indiára, a hol szinte minden évben felüti fejét az éhínség: és meg fogjuk érteni, hogy mi a gyarmatállam sorsa; meg fogjuk érteni a tejjel-mézszel folyó Kánaánban uralkodó drágaságnak egyik legfőbb okát.

h) Élelmezési ipar.

Szóljunk először az iparról általában. Mert az élelem-drágaság tárgyalása során nem hagyhatjuk figyelmen kívül az iparczikkek általános áremelkedését. Az agrárius azt mondja, hogy az élelem-drágaságot a kereskedelem túlkapásain és a munkások sztrájkmozgalmán kívül az iparczikkek megdrágulása idézte elő a befektetési költségek emelése révén. Viszont az iparos azt állítja, hogy ccáz iparczikkek drágulása reflexmozgása az élelmiszerek áremelkedésének».

Az igazság itt is középen van. A drágaságnak sem az egyik, sem a másik nem volt kizárólagos előidézője. Ellenben mindenütt találunk kisebb-nagyobb okot, a mely elősegíti úgy az ipari, mint az élelmiczikkek áremelkedését, így az iparban is. Így az élelmezési iparban is.

A trösztök, kartellek, szindikátusok és bármiféle szövethatározások, összebeszélések áldást hozhatnak a közéletre, ha a piac bővebb ellátását, a forgalom megkönnyítését, gyorsítását tűzik maguk elé célul; viszont jogos ellenük a panasz, ha a fogyasztók érdekének teljes figyelmen kívül hagyásával a saját érdekekben & mesterséges áremelés megalakulásuk célja.

A szabad kereskedelemre épített társadalmi rendben az áraknak csak egy szabályozója lehet, a szabad verseny. A kik tehát az árakat összebeszélések útján akarják szabályozni, ellentétbe kerülnek társadalmi rendünk egyik alapjával. És természetesen a társadalmi rendet veszélyeztetik. Sajnos, ilyen összebeszéléssel, kartellel a közélet tényezőinél gyakran találkozunk. A mészárosok kartellje, a hentesek kartellje, a pékek kartellje majdnem minden városban megvan. Még sajnosabb, hogy e kartellek majdnem minden esetben nem a termelés fokozása, a nagyüzemek megteremtése, hanem az árak szabályozása által törekszenek tagjaik érdekét előmozdítani.

Íme egy példa! 1880-ban Reisz Dávid, a mészáros ipartestület elnöke, a hús megdrágulásának egyik okát a bőrkartellben jelöli meg: «mert azelőtt a mészáros 146 fillérért tudta a bőrt eladni, most csak 76 fillért kap érte».

Dr. Krejcsi Rezső, a mészárosok 1901. évi hasznát a következőkben számítja ki. Mi összehasonlítás céljából belevesszük a kimutatásba az 1909 december havi adatokat.

A kiszemelt ökör vételára 595 kg. élősúly a q 5560 K — 33082 K.

A vágásból nyert	Súlya		E l a d á s i á r a			
	kg	‰	1901		1909 dec.	
			1 kg=K	összesen K	1 kg=K	összesen K
Vesepecsenye — — —	4·00	} 9·8	3·84	15·36	3·34	13·36
Egyéb pecsenye — — —	54·31		1·56	84·72	1·68	91·24
Leveshús — — — — —	141·61	23·8	1·38	195·42	1·65	231·66
Egyéb hús — — — — —	125·54	21·1	1·02	128·06	1·16	145·63
Húsmennyiség — — —	325·46	54·7	—	423·56	—	481·89
Melléktermékek — — —	125·54	22·0	—	76·28	—	76·28
Hulladék — — — — —	144·00	23·3	—	—	—	—
Összesen — — — — —	595·00	100·0	—	499·84	—	558·17

Az eladási árból 499.84 koronából
 levonva a vételarat = 330.82 koronát,
 marad bruttó haszon: 169.02 korona.

A melléktermények leszámításával volt 1 kg hús vételára 78 f, eladási ára 130 fillér: 1 kg hús tehát a mészáros kezében 52 fillérrel, vagyis 67%-kai drágult.

Ez a 16902 K bruttó nyereség a következő tételekre oszlik:

vágódíj K 2.10
 fogasztási adó 15.50

feldolgozás _ _ _ _ _ } K 4·40
 a városba fuvarozás _ _ _ }
 üzletvitel ;
 a mészáros munkadíja.

Hogy sok-e vagy kevés 1 kg húson 67% bruttó nyereség, azt közmegelegedésre eldönteni lehetetlen. Mert a termelők és fogyasztók pártja sokallani, a mészárosok csoportja ellenben okvetlenül keveselni fogja. És elfogultságáról meggyőzni egyik félt sem lehet.

Dr. Creuzbauer szerint a müncheni mészárosok jövedelme hetenkint 3 ökör kimérésével:

	Félig hizott	Hizott
Bevétel _ _ _ _ _ M	1454·43	1871·34
Kiadás _ _ _ _ _ „	1375·38	1454·43
Heti nyereség _ _ _	79·05	71·0
Évi nyereség _ _ _	4110·60	3694·08
Heti egy ökörnél heti nyer.	34·35	32·68
Évi nyereség _ _ _ _ _	1786·20	1699·36

A tőkeerős *hentes*, a ki a nagyban vásárlás előnyeit is biztosítani tudta magának, a következő bruttó haszonnal dolgozott (V. ö. p. 25.):

az 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. évben

34·36 29·30 34·72 28·04 37·14 fillér átlag 1 kg

húsnál. Tehát egyszer sem bírta a mészárosokat utolérni. Legérdekesebb azonban a *pékipar* védekezése a drágaság ellen. A legutóbb megejtett vizsgálatok alkalmával ugyanis feltűnt, hogy míg valamennyi élelmicziikk drágult, addig a péksütemények ára nem emelkedett hasonló módon. És behatóbb vizsgálatra azután kitűnt, hogy nemcsak az árak emelésével, hanem a péksütemények súlyának leszállításával is lehet drágábbá tenni az árút. A kenyérnél pedig a belesütött olcsóbb burgonya sietett a pékek segítségére. Tekintve már most, hogy 100 kg lisztből körülbelül 145 kg jó minőségű kenyér állítható

elő, tekintve továbbá, hogy 100 kg liszthez 200 kg burgonya is besüthető: tisztában lehetünk azzal, hogy a péksütemények, különösen a kenyér, valódi áremelkedés és ezzel a pékek tényleges bruttó hasznát még csak megközelítőleg sem állapíthatjuk meg. Másrészt bizvást állíthatjuk, hogy hasznuk a drágaság emelkedésével nem lett kevesebb és hogy az állandóan meghaladta a húsiparosok hasznát. Tény azonban, hogy üzemköltségük is nagyobb a húsiparosok üzemköltségénél.

Hogy az élelmiszeriparosok üzleti eljárásukkal résztvettek-e és ha igen, mily mértékben vettek részt az élelem-drágaság előidőzésében: erre a kérdésre a rendelkezésünkre álló adatok elégtelensége miatt nem akarunk felelni, mert konkrét vádat egyik ellen se hozhatunk fel, az általánosságban való vádaskodás pedig nem méltó ahhoz, a ki a tudomány eszközeivel vizsgálódik; és vád bizonyítás nélkül úgy sem érne semmit.

Annyit megállapíthatunk, hogy élelmiszeriparunk — az egy *malomipar* kivételével — nehezen nélkülözi a nagy tőke hatalmas erejének támogatását. A malmok gyakori üzem-korlátozása bizonyítja, hogy liszttel a piacot bőven, sőt túlbőven is el volt képes látni. A többi nem tud áttérni a nagyobb termeléseredményt nyújtó nagyüzemre és azért nem is képes a drágaság enyhítésére az óhajtott módon közbelépni.

Az élelmiszeriparnak ez a tőkeszegénysége és a tőkének az élelmezési ipartól való húzódozása kényszerítette a székesfővárost arra, hogy élelmiszer-nagyiparossá legyen, a mikor 525 ezer korona építési és berendezési költséggel 1909-ben felállította a napi 25 ezer kg termelő-képességű kenyérgyárat. A megnyitás napján Budapesten a kenyér kg-jának az ára 4 fillérrel süllyedt. A mi bizonyítja, hogy a nagyüzem az árakat az élelmiszeriparban is előnyösen befolyásolja. A kisipar vele szemben kénytelen vagy társulás útján szintén nagyiparrá átalakulni,

vagy pedig áttérni a még szabadon maradt versenyterületre, a gyárilag nem termelhető finom péksütemények még finomabbá tételére.

G) *Az élelemdrágaság okai a forgalomban,*

a) *Az élelmiszerforgalom általában.*

A jó közélelmezésnek a bő termésen kívül nem kevésbé lényeges feltétele, hogy az a bő termés könnyen, gyorsan és idejében a fogyasztókhoz jusson. Az élelmiszereknek a termelőtől a fogyasztóhoz való jutását, útját, nevezzük az élelmiszerek forgalmának. A jó közélelmezésnek tehát lényeges feltétele, hogy az élelmiszerek forgalma lehetőleg biztos, gyors és akadálytalan legyen. Ezt sokan úgy vélik elérhetni, ha a termelőt és a fogyasztót lehetőleg közel hozzák egymáshoz, vagy a termelők értékesítő szövetkezetei, vagy a fogyasztók szövetkezetei, boltjai, vagy végül a közvetítő kereskedők lehető kiküszöbölése által.

Az 1898-iki drágasági anketon tényleg több felszólaló a közvetítő kereskedelemben kereste a drágaság okát.

Így felhozták, hogy «a közvetítő-kereskedelem elfajult; a városba özönlő idegenek más foglalkozás hiányában az élelmiszerkereskedésre adják magukat. Ezeknek tőkájük nincs, azért, hogy megélhetésüket biztosítsák, a kellőnél drágábban árúsítanak».

Hogy «a gazdasági értékesítésben elért szerény ár-emelkedéssel szemben a nagy- és kiskereskedelemben elért árak arányban nem állanak és annak többszörösét képezik. Az áremelkedési okok tehát a termelő által elért és a fogyasztó által fizetett árak között keresendők.» (Serfőző Géza.)

Hogy «a nagybani árak erős hullámzásai alatt a detail-árak tendenciája mindenkor csak emelkedői).

Hogy «a nagykereskedők irányítják a közvéleményt, sőt az árakat is, a kellő szakértelemmel nem bíró termelőkkel szemben».

Hogy a kereskedelmi és szállítási monopóliumok, hogy az ügynök, bizományos, nagykereskedő, Ablöser, nagyvágó, mézsáros, sok közvetítő, mindegyik emelte az árat, mert igénye mindegyiknek emelkedett.

Ilyen és ezekhez hasonló számos általános panasz liangzott és hangzik el ma is az élelmiszerforgalom lebonyolítói, a közvetítő kereskedők ellen, majdnem kivétel nélkül a termelők részéről.

Azt hisszük, őket hasztalan iparkodnánk az ellenkező nézetre birni. Viszont a kereskedők sem szorultak rá, hogy hívatlanul védelmükre keljünk.

Nekünk most csupán a száraz tényállás felderítése a vállalt feladatunk.

Budapestre érkezett vasutakon és gőzhajókon utas

1876-ban	932,982
1886-ban	1.411,084
1896-ban	7.042,154
1906-ban	12.052,333

Ha összehasonlítjuk e számokat az elutazóknak a statisztikai évkönyvekben közölt számával, látjuk, hogy az idegen-özönlés csakugyan megvan.

Lássuk most, hogy az élelmiszerkereskedők száma mikép emelkedett:

Budapesten keresők	1890	1900	Növekedés %-okban
Népesség	505,763	732,322	44·8
Marhakereskedők	66	208	215·1
Pözelék stb. kereskedők	52	75	44·2
Gyümölcs- és szőlőkereskedő	75	158	110·6
Déligyümölcskereskedők	67	200	198·5
Fűszerek és szatócsok	4,508	5,409	20·0
Tojás-, tej-, vaj- és sajtkereskedők	467	823	77·3
Leölt baromfi- és vadkereskedők	—	150	—
Hentes- és egyéb húsrúkeres...	89	156	75·2
Egyéb élelmiszerkereskedő	16	70	337·5
Kofák	1,216	3,779	212·4
Házalókereskedők	1,094	1,647	50·6

Az élelmiszerkereskedők száma is nagy mértékben növekedett. Állíthatnánk tán, hogy ez a növekedés túl nagy, az áralakulás szempontjából káros, ámde állításunkat bizonyítani már aligha tudnók. Mert a piaczs olcsósága számponjtjából nem az önálló kereskedők száma, hanem a kínálat nagysága a fontos. Pl. 7 tejnagykereskedő ma Budapesten nagyobb kínálatot képvisel, mint 700 milimári. És ha a milimárik száma 700-ról ezerre emelkednék, nem okozna oly nagy ármozgalmat, mint ha a hét tejnagykereskedőhöz egy nyolczadik lépne piaczra, a kinek tőkeereje nagyobb a többinél.

A termelőt a fogyasztóval közvetlen összeköttetésbe hozni Berlinben megpróbálták: nem sikerült. Nem sikerülne Budapesten sem kultúránk mai magas fejlődési fokán.

A közvetítőkre igenis szükség van. Inkább az itt a baj, hogy nagy számuk daczára sem bírják kielégítően ellátni a főváros élelmiszerforgalmát, mert tőkájuk elegendő nincsen. Üzleti hitelük pedig, mint később látni fogjuk, fölötte drága.

Nehogy az általánosságban vádaskodók hibájába essünk, vizsgáljuk a következőkben az élelmiszerforgalom különböző alakulásait, intézményeit.

A szövetkezeteken, az export-import és a szállítás eszközeinek, a pénz szerepének tárgyalásán kívül különkülön ki kell terjeszkednünk az állatforgalom, a gabona- és lisztforgalom, az állati termékek, gyümölcs, zöldségek és főzelékfélék forgalmának megvilágítására. E közben nem kerülheti el figyelmünket a marhavásár, a sertés-piacz, a közvágóhíd, a terménytőzsde, a vásárcsarnokok, a fedett és nyílt élelmiszerpiacok sem.

Járjuk ezeket sorba!

b) Szövetkezetek.

A szövetkezeti eszme annak idején a mai szocializmushoz hasonló dicsfényel indult világgörútjára. Az emberiség megváltását mindenki tőle remélte, várta.

Nem lehet itt célunk a szövetkezet fogalmának, fejlődésének, fajainak a leírása. A közéletmezés szempontjából azonban megemlítendő: a gazdák termelő és értékesítő szövetkezete és a fogyasztási szövetkezet.

1. A gazdák termelő és értékesítő szövetkezete.

Mind a két célt szolgálja Budapesten a Központi Tejcsarnok-Szövetkezet. 1909-ben 21 millió liter tejjel járult hozzá a főváros tejellátásához. A tejet látszólag legdrágábban adja. Ha ez ellen felszólalnak, azzal védekezik, hogy konkurrensének vizezett tejjével szemben csak a minőségben veheti fel a versenyt, az árban nem. A drágább ár csak látszólagos, mert a tőle vett tej nincs vízzel hígítva, tehát több tápláló erőt is tartalmaz.

A vásárcsarnokban működött a Magyar Gazdák Értékesítő Szövetkezete. Működésére és szervezetére világosságot vetnek maguknak a gazdáknak a panaszai. (Lásd Az Újság 1908 január 12-iki számában !) A panaszokból azt látjuk, hogy a Gazdák szó is, meg a Szövetkezete szó is inkább csak a hangzatosság kedvéért került a címbe. Erre következtetni lehet abból is, hogy időközben átalakult magánközvetítő cégéggé. A cégétáblán azonban a Gazdák szó ma is ott van.

2. Fogyasztási szövetkezet.

Fogyasztási szövetkezet a fővárosban kettő működik: a Köztisztviselők Általános Fogyasztási Szövetkezete és az Általános Fogyasztási Szövetkezet. Az előbbi a tiszt-

viselőké, az utóbbi a munkásoké. A tisztviselők fogyasztási szövetkezetének árjegyzését a székesfővárosi statisztikai hivatal kiadványaiban rendszeresen közli. Hasonlítanak össze a vásárcsarnoknak árjegyzésével.

Budapesten 1904-ben a főbb élelmiszerek átlagárai voltak a kicsinyben való árusításnál:

	A vásárcsarnokban	A köztisztvis. fogy. szöv.-ben
Marhahús	132	160
Borjúczomb	225	186
Disznóhús	150	158
Szalonna	136	139
Liszt 0	27	31
Liszt 5	25	27
Fehér házikenyér	32	26
Barna házikenyér	25	22
Tej	22	22 fillér.

Ez árak összehasonlításából látjuk, hogy a fogyasztási szövetkezet a gyakorlatban a magánkereskedőre nem veszélyes, az áralakulás szempontjából sem olyan előnyös, mint a milyenek apostolai látják.

Egyébként érdekes, hogy a fogyasztási szövetkezetek legerősebbek a világkereskedelem központjában. Az angol szövetkezetek 1908-ban 2700 millió korona forgalommal dolgoztak és 292 millió korona tiszta nyereséggel zárták az évet. Saját termelésüknél 50 ezer munkást foglalkoztattak. Míg üzleti alkalmazottaik száma a 100 ezerét is felülhaladta.

+ — import, — — export (1000 drb)	1899	1900	1901	1902	1903	1904	1905	1906
Vágó ökör hizott								
+ Szerbiából	64	56	43	56	72	54	57	
— Ausztriába	187	195	185	191	216	238	198	
Juh és keeske								
— Ausztriába	114	125	179	210	151	137	130	
Sertés hizott 120 kg-on felül								
+ Szerbiából	66	80	104	145	136	148	113	
— Ausztriába	311	355	427	429	335	308	286	
— Németországba	—	—	—	—	—	—	—	
Sertés sovány 60 kg-ig								
+ Szerbiából	23	1	—	—	—	—	—	
— Ausztriába	79	129	182	170	76	62	120	
Szárnyas (eleven)								
+ Szerbiából	99	811	1,246	1,071	1,338	1,424	1,274	
— Ausztriába	3,295	4,405	4,314	4,202	3,870	3,773	3,521	
— Németországba	2,102	2,723	3,691	3,663	3,659	3,918	3,101	
Tojás								
— Ausztriába	212	226	210	216	200	194	154	
— Németországba	109	153	157	184	140	150	93	
+ Búza	—	—	—	353	220	1,373	763	338
— Gabonaliszt, búzadara	—	—	—	7,092	7,714	7,193	7,120	7,908
— Búza	—	—	—	5,220	5,237	3,944	4,823	6,378
— Rozs	—	—	—	2,735	2,978	2,056	2,529	2,966
+ Kukoricza	—	—	—	4,160	2,554	2,243	904	2,221

Legfontosabb behozatali forrásunk állatokban és állati termékekben Szerbia. Legfigyelemreméltóbb kiviteli piacunk Ausztria és a Németbirodalom. A kivitel 1901-től 1904-ig volt a legnagyobb. Tudjuk, hogy ezekben az években emelkedtek legrohamosabban az élelmiszerárak. Azóta éppen azért, mert az árak idehaza emelkedtek, a kivitel valamivel csökkent.

Budapest 1906-iki behozatala és kivitele volt:

	Behozatal		Kivitel			Behozatal		Kivitel	
	ezer q					ezer q			
Ló	66·3	71·5	Hüv. vetemények	81·1	65·4	Kukoricza	1,004·1	502·5	
Szarvasmarha	442·6	77·3	Cukor	176·0	82·4	Kávè	33·4	15·3	
Juh	18·0	4·1	Bor	203·2	92·9	Sör	61·2	876·6	
Sertés	548·6	95·5	Szesz	93·0	284·2	Lisztörlemény	752·6	7,603·0	
Búza	8,138·8	349·6	Ásványviz	48·8	214·8				
Rozs	779·0	222·4							
Árpa, maláta	963·4	244·3							
Zab	775·8	403·4							
Repeze	56·0	26·3							
Köles	117·9	29·0							

Behozatalunk legnagyobb volt szarvasmarhában, sertésben, búza-, árpa- és kukoriczában; kivitelünk liszt-, sör-, szesz- és ásványvizekben.

Budapest behozatala és kivitele így fejlődött 1876 óta:

Átlag 1000 q.	Élő állatok		Gabona		Nyers ter- mények		Élelmi czikkek		Zsiradék	
	behoz.	kivitel	behoz.	kivitel	behoz.	kivitel	behoz.	kivitel	behoz.	kivitel
1876—1880	768	491	4,689	1,054	373	311	698	3,530	78	84
1881—1885	727	518	5,869	1,055	413	389	566	4,508	89	144
1886—1890	744	545	7,065	1,349	375	304	692	4,802	74	134
1891—1895	1,078	655	7,279	1,090	330	338	890	6,290	91	225
1896—1900	1,134	301	9,649	1,550	370	327	935	6,762	89	197
1901—1905	1,293	373	11,638	1,817	511	493	1,222	7,698	89	289

Az élelmiczikkek kivitele a drágasággal együtt erősen növekszik.

	1905	1906
Ausztria	145,669	183,064
Németország	2,336	318
Olaszország	69,798	52,111
Franciaország	61,527	61,026
Belgium	7,965	14,058
Hollandia	21,130	29,148
Nagybritannia	254,283	269,887
Skandinávia }	800	—
Dánia }	—	—
Oroszország	—	—
Spanyolország	1,371	30
Görögország	763	1,673
Törökország	559	5,912
Egyéb Európa	393	950
Afrika	8,610	7,090
Ázsia	990	1,553
Amerika	67,846	77,874
Ausztrália	—	—

Ez a tábla különösen arról tájékoztat, hogy mely államok és mily mennyiségben követelnek tőlünk élelmiszert a számunkra termelt és szállított iparcikkeikért. Ausztria, Nagybritannia és Amerika iparüző lakosai közül áll be legtöbb sorainkba, hogy a nálunk termelt élelmiszerek szétosztásánál szintén megkapják a maguk részét. Mert elegendő iparunk nincsen. Sőt elméletileg még ez sem volna nagy baj, ha a kereskedelem tényleg szabad volna. Ma azonban a távirón kapott rossz hír azonnal érezteti áremelő hatását, ellenben szükség esetén maga az árú ezer akadály miatt nem jöhet azonnal, hogy a kínálat növelésével az árakra csökkentőleg hasson. A technikai akadályokon kívül a vámok, a kiviteli jutalmak, a tarifális kedvezmények, stb. csaknem üres frázissá teszik a szabadkereskedelem elvét. Élelmiszeráraink azért nem a világpiacon áruk szerint alakulnak, hanem arra a helyi események (szárazság, sztrájk) a kelleténél még most is nagyobb hatással bírnak.

d) Szállítási eszközök.

Azokban a bizonyos régi jó időkben minden 3—4 év folyamán volt kisebb-nagyobb drágaság, éhség. A közlekedés előrehaladtával az éhségek úgyszólván megszűntek, a drágaságok is mind ritkább időközökben lépnek fel és elviselhetőbbek.

Csak egy példa: 1904-ben nálunk nem termett elég kukoricza. A kereskedelem azonban pótolta a hiányt. Közelebb nem kapott, hát hozott Délamerikából.

A gabonának koronányi áremelkedését az óceánon túl is meglátják. És az ígérkező haszonért a bőtermő vidék, amennyiben egyéb akadályok nem állják útját, siet a másutt mutatkozó hiány pótlására. A piacok vonzóerejének ezt a tágkörű érvényesülését pedig a közlekedés mai könnyűsége teszi lehetővé.

Budapest vízi és vasutainak áruforgalma 1906-ban a következő volt:

	Behozatal	Kivitel
	ezer q	
MÁV	37,998	19,705
Déli vasút	719	1,022
Helyiérdekű vasutak	559	282
Hajók	14,663	5,268
Összes forgalom	53,939	26,277

Külön az élelmiszerek szállításában kifejtett munkódését a központi vásárcsarnok behozatalát feltüntető alábbi táblázatból látjuk.

Érkezett a központi vásárcsarnokba vasúton és hajón q:

Év	Hús	Baromfi	Tojás	Zöldség	Gyümölcs	Főzelék	Burgonya
1897	12,605	15,064	11,250	68,598	89,570	6,118	46,276
1898	24,714	35,058	23,704	85,326	155,566	7,202	86,773
1899	24,173	42,204	31,813	106,806	192,473	5,741	147,944
1900	27,455	44,235	38,427	100,270	212,318	14,242	141,619
1901	25,816	51,956	43,222	91,282	215,205	16,035	99,570
1902	32,670	56,691	50,771	115,644	173,606	12,778	140,200
1903	35,614	49,316	58,426	126,748	220,136	15,273	113,305
1904	37,595	53,252	55,493	126,467	219,682	11,127	186,224
1905	52,421	48,178	47,733	122,269	237,894	15,416	240,064
1906	44,088	52,471	49,028	158,820	231,302	16,092	179,696

Az 1908. évi drágasági anketon a MFTR ellen hangzott el panasz, hogy a DGHT szállítási monopóliumának megszüntetése végett létesítették, és mégis a két társaság verseny helyett kartellbe lépett. Ha ez tényleg így van, a panasz a MFTR ellen jogos. Víziutaink emiatt nincsenek is kellőleg kihasználva. A Duna-Tisza csatorna kérdése immár tengeri kigyóvá nőtt. A politika túltengése miatt ily fontos közgazdasági kérdések megoldására nem marad sem erőnk, sem időnk.

Vasutaink ellen felhozták, hogy tarifapolitikája hibás, mert Bécs a centruma a tarifának, a belföldi fuvardíjak drágábbak, mint kifelé (Sándor Pál). A vámkülföldre irányított baromfi, főzelék, gyümölcs, vad, vaj, hús és tojás mintegy 10 év óta 20%-os díjkedvezményben részesül. Hogy a központi vásárcsarnok részére biztosított 10% szállítási díjkedvezményt megszüntették. Hogy «a vasút nem képes az áruforgalmat lebonyolítani, úgy hogy igen sok árú marad vissza, a mi jelentékeny károkat okoz.» (Sándor Pál.) A vagonhiány miatt a vásárcsarnokok igazgatósága a kereskedelemügyi kormányhoz felterjesztéssel volt kénytelen élni.

A MÁV a tarifapolitikája ellen felhozottakat nem czáfolta. A központi vásárcsarnok 10%-os szállítási díjkedvezményének megvonását azzal okolta meg, hogy ((Ausztriában a kormány 1906-ban 50%-os kedvezményben részesítette a nagyobb városokba szállított marha- és húsküldeményeket. A Kg.-onkint 1—3 fillérrel olcsóbb fuvar a hús árképződésére befolyást nem gyakorolt. A fuvarkülönbözetet zsebrevágta a termelő, a kereskedő, a spekuláció, a mézárós, de a kedvezmény hatásai a fogyasztóig el nem jutottak. A százezrekre rugó apadást azonban megsínylették közvetlenül az osztrák vasutak, közvetve pedig az összes adófizető polgárok). — A megszüntetésnek oka volt továbbá számos fővárosi kereskedőnek az az eljárása, hogy a szállítási díjkedvezményben

való részesedés kedvéért egy-egy napra helyet bérelt és sok — nem is vásárcsarnoki eladásra szánt — árut oda-czímezett. A megszüntetés helyett inkább csak korlátozás történt úgy, hogy csak az állandó bérlők vehessék igénybe.

A vagonhiányra vonatkozólag a MÁV azzal felelt, hogy ebben nem a vasút, hanem a termelők és a közvetítők hibásak. «A felhozatalok t. i. oly rendszertelenek, hogy gyakran éjfél-től reggel 6 óráig szünet nélkül tolatják a zsúfolt kocsikat a vásárcsarnokba, míg néha csak egy-néhány kocsi megy be, az is üresen.»

A városunkba vezető *kocsiutak* fontosságáról nyújt képet az alábbi kimutatás, amely a vámok forgalmát tünteti fel a főbb élelmiszerekben.

Be- hozatal	Gabona	Tej	Bur- gonya	Liszt	Kivitel	Gabona	Tej	Bur- gonya	Liszt
	hektoliter		métermázsza			hektoliter		métermázsza	
1889	249,332	73,864	154,718	26,152	1889	929	150	136	63,076
1890	217,234	72,569	151,648	26,115	1890	2,639	44	40	74,129
1891	257,239	73,118	148,009	23,567	1891	1,136	3,600	—	71,934
1892	284,675	83,467	162,442	36,904	1892	1,358	—	—	74,172
1893	295,053	90,271	161,108	31,516	1893	8,637	—	—	92,220
1894	289,099	99,380	153,380	26,634	1894	8,892	—	—	81,625
1895	290,367	115,677	159,039	30,364	1895	13,285	—	—	90,089
1896	320,065	116,950	200,106	31,558	1896	22,012	—	—	124,957
1897	248,794	120,488	197,748	25,739	1897	15,613	—	—	97,711
1898	239,640	128,183	189,565	40,590	1898	7,377	—	—	93,896
1899	230,393	134,443	168,499	30,596	1899	70	—	—	86,413
1900	208,351	149,563	201,411	26,884	1900	1,107	—	—	101,244
1901	205,191	161,282	244,337	28,673	1901	1,920	—	—	112,001
1902					1902				
1903	177,070	180,672	229,971	29,467	1903	185	—	70	100,852

A kocsin szállított tej és burgonya mennyiségeúgyan erős emelkedést mutat. Ennek daczára a kocsiutak feleslegessé a szerencsés gondolattal tervbe vett villamos viczinálisokat még sem fogják tenni.

Végül a szállítás eszközeinek tárgyalása közben meg kell emlékeznünk a kultur-államok életében nagyobb szerepet játszó *tengeri közlekedésről*. Baj, hogy behozatalunkat egyetlen kereskedelmi kikötőnk nem bírja lebonyo-

lítani. A Budapest—Fiume vonal egy sínparjának szállító-képessége rég elérte a maximumot. Úgy, hogy kereskedőink nagy része áruszükségletét Bécsen és Trieszten á kénytelen beszerezni.

Fiume az a kapu, a melyen a világpiaczczal *közvetlen* érintkezésbe léphetünk. A hozzá vezető út szűk volta azért áruforgalmunk szabad folyását akadályozza úgy a behozatal, mint a kivitel szempontjából. (1906. évi liszt-forgalmát lásd a 70. lapon.)

A vérerek betegsége esetén nem lehet egészséges a test. Ne csodálkozzunk hát, ha épp így az utak hiánya vagy használhatatlansága miatt a székesfőváros közéletmezése is vérszegénységben szenved.

e) Pénz.

Az az idő, a mikor árút árúért adtunk, nálunk már régen elmúlt. A csereforgalom megkönnyítésére közvetítő eszköznek az emberiség utoljára a nemes fémeket fogadta el. Ennek meghatározott és hitelesített súlyú darabját pénznek keresztelte. Ámde a pénz, mint nemes fém, maga is forgalom tárgya; áruvá válik és ennél fogva alá van vetve a kínálat és kereslet törvényének. A nemes fémek és különösen az arany piacra kerülő mennyisége tehát magának a pénznek az árát, piaci értékét befolyásolja. A bővebb aranytermelés idejében a kínálat megnövekedése miatt a pénz értéke lejjebb száll. Vagyis ugyanannyi pénzért kevesebb élelmiszert kapunk. Vagyis megfordítva ugyanannyi élelmiszert több pénzt kell kiadnunk. Így *függ* össze az aranytermelés növekedése az árak emelkedésével.

Most csak azt kell megállapítanunk, hogy az aranytermelés az utóbbi években növekedett-e? Erre a kérdésre megfelel a 9. sz. grafikon, amely azt mutatja, hogy a világ aranytermelése az utolsó két évtizedben tényleg rohamosan növekedett. Egész természetes dolog azért, hogy ez alatt az idő alatt a pénz olcsóbb lett, az élelmiszerek ára is emelkedett.

f) Állatforgalom.

1. Marhavásár. — Marhavásárunk forgalma 1874-től:

Felhajtás drb	M a g y a r					
	Ökör	Bika	Tehén		Bivaly	Borjú
			fejős	vágó		
1874	84,568	—	4,699	34,916	4,311	48,783
1875	61,403	—	8,076	36,475	3,089	48,054
1876	51,009	—	9,976	38,900	3,638	59,776
1877	66,756	—	?	?	4,056	47,271
1878	52,329	—	7,456	51,300	7,232	50,046
1879	51,290	—	7,635	46,964	6,708	51,975
1880	53,561	—	8,397	45,918	5,573	56,805
1881	51,174	—	9,481	36,343	4,282	52,648
1882	58,698	—	11,365	32,984	5,796	56,742
1883	61,010	—	12,138	30,970	7,601	59,901
1884	57,715	—	11,218	33,924	7,855	67,325
1885	71,387	—	12,101	37,097	5,808	84,347
1886	76,300	—	11,465	41,867	6,098	88,053
1887	82,628	2,896	11,649	42,770	6,541	101,544
1888	102,566	3,544	11,635	43,599	3,712	102,300
1889	107,567	3,778	11,332	41,387	2,280	103,939
1890	116,956	4,394	11,581	47,709	2,524	102,138
1891	109,433	4,081	11,726	45,383	3,015	97,549
1892	58,271	2,609	11,357	25,952	1,281	92,162
1893	59,276	2,457	11,385	23,240	1,267	107,807
1894	69,310	4,666	11,963	33,216	4,432	111,958
1895	67,969	3,882	9,095	37,834	4,790	139,690
1896	71,773	3,753	9,628	39,621	3,802	153,966
1897	71,191	4,917	1,159	37,111	4,541	138,045
1898	64,551	6,987	8,080	32,652	5,852	125,219
1899	60,937	8,482	7,759	33,827	5,643	119,867
1900	59,738	7,902	8,703	38,459	5,274	120,742
1901	58,140	8,103	8,967	38,002	4,254	127,991
1902	107,565	8,425	10,044	35,283	5,153	107,443
1903	122,425	7,669	7,305	32,976	6,523	93,187
1904	111,677	9,530	7,395	32,213	4,055	94,185
1905	106,215	10,417	—	37,681	5,976	99,699
1906	73,421	8,220	98	27,333	3,804	82,177
1907						
1908						118,425
1909	90,192	13,642	?	?	9,619	149,480

Felhajtás dbr	Szerb		Juh	Bárány	Kecske	Összesen
	Ökör	Tehén				
1874	—	—	79,247	23,341	—	279,865
1875	—	—	?	?	—	233,954
1876	—	—	?	?	—	240,930
1877	—	—	?	?	—	283,439
1878	—	—	73,564	28,961	—	270,880
1879	—	—	65,697	28,222	—	258,491
1880	—	—	70,178	25,049	—	265,481
1881	—	—	66,091	27,529	—	247,548
1882	—	—	64,859	25,266	—	255,710
1883	—	—	64,830	28,426	—	264,876
1884	—	—	62,400	31,695	—	272,132
1885	—	—	86,173	32,129	—	329,042
1886	—	—	95,725	40,612	—	360,120
1887	—	—	80,530	39,524	—	368,082
1888	—	—	89,900	37,285	—	394,541
1889	—	—	83,366	36,938	—	390,593
1890	—	—	94,368	36,097	—	415,767
1891	—	—	290,069	39,442	5,355	606,053
1892	36,200	2,894	128,408	44,649	312	404,095
1893	31,820	1,944	124,749	52,729	564	417,238
1894	50,797	2,865	136,467	54,663	237	480,574
1895	54,578	5,603	159,091	62,748	10,410	555,690
1896	45,450	6,011	188,665	62,843	5,588	591,100
1897	32,279	5,182	111,075	53,708	1,385	460,593
1898	53,532	8,628	81,647	42,923	978	431,049
1899	62,186	6,174	62,972	35,960	245	404,052
1900	53,002	4,472	54,032	34,000	129	386,453
1901	48,896	3,315	68,896	36,791	537	403,892
1902						399,979
1903						364,548
1904						349,354
1905						351,636
1906						266,985
1907						
1908						
1909			49,634	73,300	82	165,806

1870—1891. években a magyarral együtt van kimutatva.

Marhavásárunk, mint e számok mutatják, hanyatlásnak indult. A szerb marha kiszorítása a magyar gazdákat ugyanis készületlenül találta. Utána a magyar marha tömegesebb piacravitele következett. A mi a magyar gazdákra nézve mindenesetre előnyös volt. Lassankint azonban nemcsak a szaporodástöbblet, hanem részben maga az állatállomány is eladásra került. Ez fogyni kezdett és ma már a marhavásár hanyatlása a magyar állattenyésztés hanyatlását is jelenti. A mi a magyar gazda kára és a fogyasztóközönség baja. A fogyasztóközönség szaporodása mellett egyre nagyobbodó baja.

És még rosszabbá teszi a helyzetet, hogy jobbminőségű hizott marháink állandóan külföldi piacokra vitetnek ki.

A nagy kivitel és a kivitel növekedését az állatkereskedők azzal okolják meg, hogy külföldön a vásár rendezettebb és a jobbminőségű hús keresettebb. (Budapestben élősúly szerint való adás-vétel, az állatok itatásával üzőtt visszaélések, stb.)

A vásárpénztárt is sokan okolják a drágaság miatt. Ez azonban inkább elismerést érdemel, mert a tőkeszegény kereskedelmet támogatta, az árakat kiegyenlítette, a felhozatalt rendszeressé tette.

A marhaközvágóhid forgalma is csökkent a már előadott okokból. Levágtatt ugyanis:

Év	Bika	Ökör	Bivaly	Tehén	Összesen nagymarha
1897	2,953	62,757	2,745	18,039	86,494
1898	4,893	73,622	4,246	21,458	104,219
1899	4,717	72,410	4,146	21,404	102,677
1900	4,935	67,836	4,080	25,103	101,954
1901	4,931	66,063	3,067	23,556	97,617
1902	5,847	67,853	3,994	25,449	103,143
1903	5,815	71,103	5,704	23,018	105,645
1904	6,680	68,501	3,073	21,295	99,549
1905	7,963	59,949	4,535	28,179	100,626
1906	7,500	54,939	2,804	23,129	88,372

Év	Borju	Birka	Bárány	Kecske	Összesen aprómárha	Főösszeg	Közüvágóhídi húsbehozatal kg.
1897	131,999	26,356	46,620	1,031	74,007	292,500	55,464
1898	120,204	25,443	40,908	561	66,912	291,335	23,447
1899	114,715	17,555	35,364	458	53,377	270,769	11,268
1900	112,471	17,596	33,428	204	51,228	265,653	11,081
1901	114,897	19,556	32,041	591	52,188	254,695	—
1902	115,741	22,023	36,517	131	58,671	277,555	—
1903	105,929	14,149	34,219	35	48,403	259,972	—
1904	103,577	17,244	26,515	76	43,839	246,965	—
1905	117,093	13,060	26,637	44	39,741	257,460	—
1906	93,576	11,944	27,976	36	39,956	221,904	—

Kisebb lett a húskínálat, ami változatlan kereslet mellett is az árak emelkedését vonná maga után. A lakosság szaporodásával azonban a kereslet nagyobbodott. És így kettős ok volt és van a húсарak emelkedésére.

Ide iktatjuk egy-két német város statisztikai adatait a vágott állatokról.

Vágott állatok száma 1896-ban:

	Lakosok száma	Ökör	Borju	Sertés	Juh
Berlin — — — —	1.722,509	146,609	141,869	694,170	395,752
München — — — —	421,800	65,530	201,298	208,168	27,049
Drezda — — — —	348,020	22,329	68,641	121,723	43,543
Stuttgart — — — —	163,000	20,648	40,686	53,952	5,203

2. Sertésvásár. A Budapestre felhajtott sertések száma:

Év	Kőbányai sertéspiacra				Magyar Szerb Román százalékban	Fővárosi sertés- vásárra	Főösszeg
	Magyar- országból	Szerbiá- ból	Romániá- ból	Összesen			
1877	333,120	170,260	45,800	—	60·7 31·0 8·3		549,180
1878	328,820	84,190	43,060	—	72·1 18·4 9·5		456,070
1879	345,370	102,540	94,780	—	63·6 18·9 17·5		542,690
1880	371,390	30,050	28,330	—	86·4 7·0 6·6		429,770
1881	397,981	113,072	102,038	—	84·9 18·4 16·7		613,091
1882	324,657	83,082	56,965	—	69·9 17·9 12·2		464,704
1883	347,784	122,338	55,909	—	66·1 23·3 10·6		526,031

Év	Kőbányai sertés piacra				Magyar százalékban	Szerb	Román	Fővárosi sertés- vásárra	Főösszeg
	Magyar- országból	Szerbiá- ból	Romániá- ból	Összesen					
1884	348,603	61,139	17,331	—	81·6	14·3	4·1	427,073	
1885	421,945	78,771	12,116	—	82·3	15·3	2·4	512,832	
1886	401,721	89,684	29,394	—	77·1	17·2	5·7	520,799	
1887	362,757	70,740	15,374	—	80·8	15·8	3·4	448,871	
1888	319,589	81,877	17,940	—	76·2	19·5	4·3	419,406	
1889	373,283	141,254	10,033	—	71·2	26·9	1·9	524,570	
1890	407,909	101,709	1,333	—	79·8	19·9	0·3	510,941	
1891	432,003	139,192	4,368	—	75·9	23·3	0·8	568,563	
1892	554,627	155,761	4,675	—	77·6	21·8	0·6	715,063	
1893	526,742	167,637	14,933	—	74·3	23·7	2·0	709,312	
1894	636,912	250,259	17,539	—	70·4	27·7	1·9	904,710	
1895	214,469	112,882	2,507	329,858	65·0	34·2	0·8	? 554,083	
1896	27,670	42,231	—	69,901	39·6	60·4	—	? 349,445	
1897	41,320	114,824	—	156,144	26·5	73·5	—	? 327,811	
1898	77,935	89,962	—	167,897	46·4	53·6	—	? 388,344	
1899	77,589	90,361	—	167,950	46·2	53·8	214,356	417,787	
1900	87,977	82,295	—	170,272	51·7	48·3	263,053	457,142	
1901	88,210	108,306	—	196,516	41·9	55·1	287,181	519,035	
1902	81,398	148,857	—	230,255	—	—	234,952	492,149	
1903	62,434	136,981	—	199,415	—	—	180,794	404,872	
1904	48,923	151,930	—	200,853	—	—	186,386	411,242	
1905	64,068	114,021	—	178,089	—	—	198,945	407,783	
1906	81,087	62,181	—	143,268	—	—	227,331	404,832	

Mint e számok mutatják, sertésvásárunk is hanyatlásnak indult. A hanyatlás főbb okai: a balkánsertések kizárása, a magyar sertés tenyésztés ki nem elégítő volta kül önösen a kedvezőtlen állategészségügyi viszonyok folytán.

3. A *hatósági lóvágóhidon* 1906-ban levágtak 4.289 drb. lovat. Olyan kis szám, hogy a húsneműek árképződése szempontjából egyelőre nem bír fontossággal.

4. A *szárnyasok* forgalmáról az export-import cím alatt (P. 70.) volt szó.

g) Gabonaneműek forgalma.

A gabonaneműek forgalmát az export-import (P. 68.) és a szállítási eszközök (P. 73.) cím alatt tárgyaltuk már. A kép teljessége kedvéért álljon még itt a budapesti terménytőzsde búza- és tengeriforgalmának kimutatása 1864-től.

Év	Búza q	Tengeri q	Év	Búza q	Tengeri q
1864	968800	153720	1886	5000000	733000
1865	1152000	269640	1887	5245000	626000
1866	1751000	430260	1888	6185000	915000
1867	2482100	327190	1889	6225000	793300
1868	3007600	405900	1890	6111000	672000
1869	2824800	492000	1891	6055000	536000
1870	3007600	298580	1892	6208000	514000
1871	2839000	248720	1893	6980000	670000
1872	2492500	439260	1894	6895000	724000
1873	2690000	464000	1895	7815000	732500
1874	2361800	295260	1896	8330000	424000
1875	3038000	244000	1897	5795000	516000
1876	3316000	324000	1898	5845000	614000
1877	3040000	708000	1899	5540300	1899 óta a
1878	3533000	474300	1900	6851000	menyiség
1879	3840000	627000	1901	7229655	nem
1880	3371000	437100	1902	6119600	jegyez-
1881	3549000	502000	1903	7356200	tetett.
1882	4620000	542500	1904	6930800	
1883	4680000	772000	1905	6918200	
1884	4995000	666000	1906	7754000	
1885	4825000	740500	1907	—	

A tőzsde fejlődése szemmel látható. Az élelmiszerforgalomban tekintélyes szerepet tölt be.

Különösen agrárkörökből támadják a fedezetlen határidőüzlet, vagy papirosbúza miatt. Nélkülözni azonban a termelők sem nélkülözhetik, mert nélküle termésüket bajosan tudnák forgalomba hozni. A terménytőzsde a mai gazdasági rendszer nélkülözhetetlen szerve. Különösen szűk termések idején pedig katasztrófák elhárítója. Hiánya, hogy az ország nagyobb termelési központjain nincsen hatóságilag szervezve és így vidéki városainkban felelőtlen asztaltársaságokat találunk a komoly tőzsde helyén és szerepében.

h) Állati termékek forgalma.

Az állati termékek forgalmáról az export-import (P. 67.) és a szállítási eszközök (P. 71., 73.) cím alatt már szintén volt szó. Itt külön csak a szállításra alkalmasabb tojásról annyit, hogy annak kivitele az utóbbi években csökkent. Ennek daczára fővárosunk még mindig nem központja az ország tojáskereskedelmének.

A tej szállítási körzete már alig tágítható. A mi bajok a tejellátás mennyiségére vonatkozólag vannak, azok inkább a termelés rovására irhatók, hogy t. i. a főváros közvetlen közelében nem találván elegendő tejet, a forgalom kényszerülve van távolabbi vidékeket felkeresni, ami természetesen erős forgalmi akadályt képez és gátlólag hat a kínálat megfelelő növekedésére. A tejkerekedelem ellen inkább a tejminőség tekintetében merülhet fel panasz. Mert hogy pl. a vásárcsarnokokban megvizsgált tejnek csupán 3 %-a, a nyílt piacon és tejesboltokban megvizsgált tejnek pedig 34 %-a, tejfölnek 25 %-a, vajnak 36 %-a, túrónak 28 %-a hamisított, — az tán mégis sok egy kicsit. A tisztességes kereskedelem hibás első sorban, hogy a kar becsülete érdekében nem lép fel erélyesen a hamisítók ellen; meg a közönség is, mely a hatóság atyai gondoskodására bízva legfőbb javát, egészségét és nem védekezik a hamisítók ellen. A hatóság annyiban, hogy nem elég szigorú a hamisítókkal szemben. .

i) Burgonya-, zöldség-, gyümölcsforgalom; hüvelyesek forgalma.

A czímben elsorolt élelmiczikkek árusítása a központi vásárcsarnok közvetítésével történik. Olyformán, hogy a Budapestre küldött élelmiszerek mind ideszállítatnak; itt megvizsgáltatnak és nagyban eladatnak. A központi

vásárcsarnok a közvetítő a termelők és a fogyasztók közt. — 1907 február 16-án nyílt meg.

Jelenleg a következő vásárcsarnokaink vannak:

Vásárcsarnokok	Elzárható rekesz	Elkerített árú- hely	Nyílt árúhely	Hűtő rekesz	Hal árúhely	Elzárható pinczeraktár	Nyílt pinczeraktár	Összesen
I. Központi								
1. Nagykereskedők	51	—	278	78	42	34	25	508
2. Kiskereskedők	92	508	540	—	15	95	151	1,041
II. Rákóczi-téri	46	211	124	—	12	63	100	556
III. István-téri	40	96	134	—	12	47	13	342
IV. Hunyadi-téri	42	98	142	—	8	36	—	326
V. Hold-utcai	33	81	42	—	6	27	—	189
VI. Bomba-téri	25	57	564	—	6	12	6	670
Belvárosi fedett vásár	11	—	100	—	2	—	—	113
Összesen	340	1,051	1,924	78	103	314	295	4,105

Nyílt piacok:

	Árusok száma:
Az I. kerületben: Döbrentei-tér	100— 240
Krisztina-tér	60— 120
Vár	600—1.200
Svábhegy	10— 20
II. kerületben: Széna-tér	50— 80
III. kerületben: Ujlak	50— 300
Ó-Buda	300— 700
V. kerületben: Ferdinánd-tér	400—1.600
VI. kerületben: Lehel-tér	10— 35
VII. kerületben: Lövölde-tér	50— 60
Garay-tér	600—1.600
Zugló	?
Orsz. vásártér	100— 300
VIII. kerületben: Teleky-tér	?
IX. kerületben: Rezső-tér	12— 25
Orczy-tér	200— 440
X. kerületben: Martinovics-tér	150— 400
Szt. László-tér	300— 500

Járókelő gyümölcs- és zöldségárusok:

Járókelő gyümölcs- és zöldségárusok

	Kézikocsival	Kézikosárral
1898	405	202
1899	447	437
1900	451	567
1901	438	604
1902	424	765
1903	413	886
1904	395	964
1905	367	898
1906	358	824

Helytelen a forgalomnak a központi vásárcsarnokban való összpontosítása. 1905-ben a budapesti központi vásárcsarnok áruforgalma 775422 q; ugyanakkor a sokkal nagyobb Berlin központi vásárcsarnokának áruforgalma alig valamivel nagyobb, 994-637 q volt. Ez az összpontosítás forgalmi torlódásokat okoz és azzal a veszedelemmel jár, hogy az érkezett élelmiszerek szükségtelenül ismét-eladók kezébe jutnak.

A vásárcsarnokok felette sokba kerültek; ezért, meg azért is, hogy a befektetett tőke jövedelmezősége a vásárcsarnokok vezetésében egyik irányító szempont, drágák. És mert drágák, akadályozzák az élelmiszerforgalom teljes rendezését, minthogy a mostani nyílt piacok idegenkednek a vásárcsarnok-intézménytől. Pedig nyílt piacokon nem lehet raktárakat, hűtőket állítani: ezek nélkül viszont az élelmiszerforgalom mindig hiányos lesz. Az élelmiszerek a nyílt piacokon hamarabb romlanak, a mi vég-eredményben a fogyasztók kára. A pozsonyi vásárcsarnok csupán 650 ezer koronába kerül aránylag sokkal több árúsítóhelylyel.

Vásárcsarnokaink szűkek. «Tojáskereskedelmünk a szabad ég alatt kénytelen tengődni és további fejlődésére hely nem áll rendelkezésre.» — «A vállalozási kedv lohad, úgyszólván a pillanatnyi szükség kielégítésére szorítkozik s nincs lehetőség arra, hogy a kedvezőbb konjunktúrák

kihasználásával egészségesebb, rendezettebb élelmiszerkereskedelem fejlődhessék. Ilyen viszonyok közt nem is keletkezhetik egy tehetős és szakavatott élelmiszer-nagykereskedő osztály. Budapesten kevés a tőkeerős és szakavatott élelmiszerkereskedő; de túlnagy számban vannak a forgalmi tőkével nem bíró kis árusok.» (Vásárcsarnokok évkönyve, 1907.).

A fejlődés útja el van vágva. Pedig a népesség szaporodásával, a kultúra emelkedésével az élelmiszerpiacznak is lépést kell tartania.

Dr. Krejcsi felhossa, hogy a vásárcsarnokok igazgató-sága beszedi a bérletet a kocsiból való eladásnál, a raktározásnál, a kiskereskedőnél — annyiszor, a hányszor az élelmicikk a vásárcsarnokban más kézbe megy át. Ez a többszörös és a mellett még magas bérlet gyarapítja ugyan a vásárcsarnokok jövedelmét, de drágábbá teszi az árút.

Nagy a panasz a vásárcsarnokban levő bankra is. A tőle vett kölcsön kamata a mellékköltségek hozzászá-mításával 27.80 %-ra is felszökik. A bank ezt azzal magyarázza, hogy kis tételeket kezel és az árusok ellen-őrzése sokba kerül. A magas kamatot e kimagyarázás dacára mégis közvetve a fogyasztó fizeti meg a magasabb árban.

Hiba végül, hogy a vásárcsarnokkal kapcsolatban hűtőházakat nem állított a város az élelmiszerek konser-válása útján az árak egyenletesebbé tétele végett.

A burgonya, zöldség, gyümölcs és hüvelyesek forgal-mának részletes adatait a szállítási eszközök című szakasz-ban (P. 71.) mutattuk ki. Valamennyi cikknél az egyes években meglehetősen nagy különbségek vannak, a mely különbségekből a forgalom rendszertelensége látszik. Ez pedig az élelmiszerárak erős hullámzásában jut kifejezésre.

D) Kormányzás. Közigazgatás.

A közéletelés ma nem lehet el a kormány és a közigazgatás közreműködése nélkül. Sőt a fejlődés iránya azt mutatja, hogy a közhatóságok szerepe a közéletelés terén is napról-napra bővül. Mígúgyanis régebben a közhatóságokat a közéletelés csak pénzügyi szempontból' érdekelte, addig ma már, a nagyobb városok kifejlődése korszakában a közéletelés szempontjából kötelességünk lett a behozatal előmozdítása, a forgalom útjának egyengetése, a szabad verseny biztosítása, vagy ha nincs⁴ megteremtése, a közegészségügyi ellenőrzés, vásári bírászkodás, továbbá más fejlettebb városok közéletelési intézményeinek figyelemmel kísérése mellett a szükséges reformok előkészítése és végrehajtása is.

A pénzügyi szempont — sajnos — ma is elsőrendű irányítója a közhatóságok piaci működésének. És tegyük hozzá, hogy annál a nagy jelentőségűnél fogva, a melylyel a fogyasztási adók, vámok, különféle vásári illetékek az állam és a városok költségvetésében szerepelnek, a pénzügyi tekintetek még sokáig döntő súlylyal fognak ránehezenni a közhatóságokra.

Az állami és a községi fogyasztási adóbevételek így növekedtek Budapesten 1886 óta 1000 koronákban:

* Az itt nem részletezett kisebb tételek beszámításával.

Évenként 33 millió korona budapesti bevételt az állam és majdnem 4 millió koronát a főváros háztartása nem tud nélkülözni a polgárok más irányú megterhelése nélkül. A fogyasztási adó tehát beláthatatlan időig meglesz és fog még elrejtőzni a magasabb élelmiszer-árakban.

Dr. Popovics Sándor p. ü. m. államtitkár, most az osztrák-magyar bank kormányzója, 1898-ban a drágasági ankét elnöke, úgyan azt mondta, hogy «a fogyasztási adót 1885 óta csak a vadhúsról vonatkozólag módosították s az 23 év óta nem változott, holott a levestár ára 1893-tól 1905-ig 143 fillérről 183 fillérré emelkedett.» A mi burkoltan annyit jelentene, hogy tehát a fogyasztási adó nem járult hozzá az élelemdrágaság előidézéséhez. Tényleg azonban a fogyasztási adó állandóan nemcsak mint forgalmi akadály, hanem mint a fogyasztókra nehezedő teher is hátrányosan befolyásolta az árképződést. Hiszen az utóbbtól eltekintve, csupán ha a fogyasztási adók kezelését nézzük, a mikor annak kivetése végett a vagonokból kirakott árúkat újra megmázsálják és össze-vissza törik, — látjuk, hogy a fogyasztási adók mennyire nehézkessé teszik magát az élelmiszerforgalmat is. Úgy látszik különben, hogy a kezelés könnyebbé tételének elve szintén érvényesül; csak hogy ott, a hol éppen a körülményesebb eljárás volna igazságos. Pl. az állatokra a fogyasztási adót darabszám szerint vetik ki, s így megtörténik, hogy feleannyi súlyú állat isúgyanannyit fizetvén, tulajdonképen még egyszerannyi fogyasztási adóval megterhelve kerül a fogyasztóhoz.

Am, hogy minden nagy fontossága daczára a fogyasztási adó még sem teljesen nélkülözhetetlen, arra bizonyíték London, a hol sem fogyasztási adó, sem városi vámdíj nincs. (Kapus Béla.)

A helyi drágaság kényszere alatt 1909 decz. 14-én vidékről egy postacsomag húst hozattam. A posta a csomag kézbesítése alkalmával összesen kétféle adót és kétféle díjat szedett be tőlem az alábbi fizetési bárcza tanúsága szerint.

036	bárczaszám.										
V. 02.318	többszám.										
I.											
Fizetési bárcza.											
Az adóvonalon át behozott négy (4) kilogramm friss hús után befizetett											
	<table> <tr> <td>állami húsfogyasztási adó</td> <td>— K 19 f,</td> </tr> <tr> <td>városi fogyasztási adó</td> <td>— K 05 f,</td> </tr> <tr> <td>vágó-díj</td> <td>— K 08 f,</td> </tr> <tr> <td>vásár-díj</td> <td>— K 08 f,</td> </tr> <tr> <td>összesen</td> <td>— K 40 f.</td> </tr> </table>	állami húsfogyasztási adó	— K 19 f,	városi fogyasztási adó	— K 05 f,	vágó-díj	— K 08 f,	vásár-díj	— K 08 f,	összesen	— K 40 f.
állami húsfogyasztási adó	— K 19 f,										
városi fogyasztási adó	— K 05 f,										
vágó-díj	— K 08 f,										
vásár-díj	— K 08 f,										
összesen	— K 40 f.										

Hogy fogyasztási adót kellett fizetnem érte, azt vala hogy csak meg lehet érteni, mert elfogyasztottuk. A vágó díj és vásárdíj kivetésének logikai alapját azonban eddi nem sikerült megtalálnom. Mert hiszen az én 4 Kg. hús szállítmányom a közbvágóhídnak és a vásárnak még csak közelében sem járt.

A különféle címeken szedett díjak végeredményükben nagy összegre rúgnak; olyan összegre, a mely nem i kis mértékben emeli a fogyasztókra való áthárítás útján az élelmiszerek árát. íme 25 drb. sertés egy napi veszteg lésének költségzsámítása:

vásárdíj	25.00	K
hajcsárdíj	2.00	«
bélyegzés	1.00	«
szállásdíj	2.50	«
etetés	7.50	«
bizományos	25.00	«
állatbiztosítás	10.00	«
városi vám	2.50	«
Összesen	75.50	K

Ehhez járul még eladás esetén darabonkin t:

mérlegdíj	0-10 K	} az élő bruttó árnak.
vágódíj	2-00 «	
bizományi díj	6%-a	
alkuszdíj	5%-a	
beszedési díj	5%-a	

Szóljunk-e még a *vámoknak* a közélélmezéshez való viszonyáról? A mikor a Németbirodalom a kávé vámját felemelte, a kávések e címen 5 pfenniggel emelték egy csésze kávénak az árát. A felemelt vám kg-onként 25 pfennig, a kávé azonban a kg. kávéból készített 80 csésze után most már 80x5 pf. = négy márkával szed be a fogyasztótól többet. Napi 10 kg. kávé elhasználása után tehát a kávé év 91250 M. összes vámkiadásával szemben csupán különbözet címén 14,600 márkával növelte bevételét. Vagyis a vámemelés első sorban nem az államnak, hanem a kávéseknek hozott hasznot. Szép példa ez arra, hogy a közterheket miként szokták súlyosbítva áthárítani a fogyasztókra.

A magas vámok és fogyasztási adók következménye továbbá a csempészet kifejlődése. A kincstár a pénzügyőrök egész hadseregét kénytelen alkalmazni a csempészet megakadályozására. A mi a mellett, hogy óriási áldozatba kerül, mért azért is káros, mert igen sok munkaerőt elvon a termeléstől.

Érdekes képet nyerünk, ha a vámokra nézve meghallgatjuk az agráriusok, a merkantilisták és a gyáripárosok képviselőit; * és véleményeiket egymás mellé állítjuk.

«A szerb, román határárt feloldani nem szabad. A vámpolitikát megváltoztatni azért, hogy az élelmiszerek olcsóbbak legyenek, öngyilkos politika lenne, mely általános elszegényedésre vezetne.» (Drág. ank.: Emödy.)

* A drágasági anketon a fogyasztók nem voltak képviselve, tehát véleményüket nem is nyilváníthatták.

«Szükségtelen és lehetetlen a védvámok megszüntetése, mert ezeknek ép az a célja, hogy silány termék esetén érvényesüljenek és növeljék a gazda vásárlóképességét.» (Drág. ank.: Rubinek.)

«A magas vámok sokáig nem tarthatók fenn. A legközelebbi nagy revolúciót az éhség fogja előidézni.» (Drág. ank.: Sándor P.)

«Csak az európai termékek ára emelkedett rohamosan, a gyarmatárúké pedig csökkent: világos, hogy nem a közvetítés az oka a drágulásnak, hanem oly tényezők, a melyek csak az európai agrár termékekre hatottak. Legújabb autonóm vámtarifánk közepszámítás szerint mintegy 30 millió koronával drágította meg az agrár termékeket. A kenyér Londonban, a hús az összes német városokban olcsóbb, mint Budapesten: e drágulás okait saját gazdasági és vámpolitikánkban meg fogják találni.» (Drág. ank.: dr. Hegedűs Lóránt.)

A vélemények ez ellentéte mutatja, hogy vámpolitikánkat nem a fogyasztók, hanem az agrártermelők érdeke irányítja. És fogja irányítani mindaddig, a míg a képviselőválasztás mai rendje szerint a városok a parlamentben nagyobb súlyt nem nyernek.

A városok jó ideig meg se hívtak az országgyűlésre. Majd évszázadokig az összes városoknak volt egy szavazatuk. És ma is a városi polgároknak sokkal nagyobb száma választ egy képviselőt, mint a vidékiek, (Budapest VI. választókerületében 17,000, ellenben van olyan vidéki kerület nem egy, a hol pár száz szavazónak van egy képviselője.) Természetes tehát, hogy az agrártermelők érdeke a törvényhozásban való személyes részvételük (főrendiház) és a képviselőházban túlnyomó többségű képviselőletük folytán a kormányok részéről előnyben részesül a városi polgárok, a tulajdonképeni fogyasztók érdekével szemben.

1909 október 27-én az osztrák képviselőházban az élelmiszer-drágulásra vonatkozó sürgős javaslatok tárgya-

lása során Weiskirchner kereskedelemügyi miniszter be-
széde bizonyítja, hogy a vámpolitika is hatalmi kérdés.
Az osztrák kormányúgyanis a közgazdasági bizottság
határozata folytán a magyar kormányhoz fordult a gabona-
vámok esetleges leszállítása dolgában, tekintettel a ked-
vezőtlen aratásra. A magyar kormány azonban nem egye-
zett bele, mert szerinte egyáltalában nem lehet az 1909. évi
aratást rossznak minősíteni. (V. ö. p. 49.)

E) Fogyasztás. (Kereslet.)

Az élelemdrágaságnak a fogyasztók is okai részben.

Számuk, fogyasztóképességük emelkedésével erősen
növelték a keresletet. A kereslet növekedése pedig az
árakra emelőleg hatott.

Tájékozatlanságuk és közönyük egyrészt sok üdvös
reformnak útját állja, másrészt sok súlyos visszaélést
(élelmiszerhamisítás, hamis mérték) tesz lehetővé, a mi
végeredményében szintén a fogyasztás kára.

Még pedig nagy kára, mint a következő kimutatásból
látszik.

1906-ban elkoboztatott Budapesten:

Élelmiszer		a vásár- csarnokokban	a vásárigaz- gatóság által
marhahús	kg	30,022	585
borjuhús	«	4,282	—
bárány, birkahús	«	2,050	—
sertéshús	«	4,632	1,075
malacz	db	16	—
marhamáj, tüdő velő	kg	253	—
borjumáj, lép	«	165	—
sertésaprólék	«	17	—
birkaaprólék	«	299	—
zsiger	«	399	—
baromfi	db	4,817	161
libamáj s aprólék	kg	73	—

Élelmiszer		a vásár- csarnokokban	a vásárigaz- gatóság által
nyul	db	324	—
vadhús	kg	2,294	25
vadszárnyas	db	1,109	—
hal	kg	7,338	341
rák	db	24,499	—
tengeri rák	„	21	—
füstölt hús	kg	554	171
kolbász	„	299	
vörös kolbász	„	6	
szalonna	„	3	—
liszt	„	—	—
kenyér	„	—	—
czukorsütemény	„	—	—
czukorka	„	2	—
tojás	db	60,143	7,187
tej	l	324	2,086
vaj	kg	38	—
tehénturó	„	1,728	—
sajt	„	548	224
tejfel	l	396	311
gomba	kg	5,719	20
zöldség	„	36,258	5,481
hüvelyesek	„	2	—
sav. káposzta	„	88	—
paradicsom	„	3,383	40
uborka	„	12	7,402
paprika	„	—	—
dinnye	db	26,628	2,769
répa	kg	—	—
gyümölcs	„	40,198	1,755
befőtt gyümölcs	„	—	—
bor és must	l	—	—
méz	kg	—	—
fűszer	„	7	15
olaj	l	—	—
faggyú	kg	—	—
sertészsir	„	25	—
ludzsir	„	17	—
különféle	„	5	—

Tehát igaz, hogy óriási mennyiségű élelmiszer megy évenként veszendőbe.

A mi azonban, úgy látszik, másutt is így van. A Német-birodalomban pl. évenként az eldobott hús értéke körülbelül 40 millió márka.

Ez a könnyelműség a fogyasztásban egyik neme a pazarlásnak.

Meg kell még említenünk a fogyasztó közönség előítéletét, konzervatív természetét az élelmiszerpiacon behozott vagy behozandó újításokkal szemben. Az olcsóbb tengeri hal, a szintén olcsóbb lóhús alig tud meghonosodni a fogyasztók idegenkedése miatt. Háziasszonyaink húzódoznak a leölt (tisztított) baromfi vásárlásától, mert attól félnek, hogy azok közt elhullott is lehet. Pedig az élelmiszervizsgálat mai előrehaladottsága és szigorúsága mellett ez teljesen ki van zárva. Aminthogy Berlin, Paris vásárcsarnokaiban alig is lehet élőbaromfit látni. A leölt baromfitól való ez a húzódozás is akadályozza, hogy a budapesti piac baromfiszükségletének kielégítésére a távolabbi vidékek is bevonassanak, hogy tehát ez által a kínálat emelésével az árak lejjebb szállíttassanak. Mert a leölt baromfi szállítási képessége nagyobb.

Végül meg kell röviden emlékeznünk Budapest közönségének minden meggondolás nélkül való jótékonyágáról, a mely azoknak élelmezéséről akar gondoskodni, a kiknek az élet asztalán nem jutott teríték. A jótékonyágnak az a rendszertelen bőkezűsége, a mit Budapesten látunk, inkább káros, mint hasznos. Erdemetlenek visszajárnak az irgalmasok jószívűségével, viszont a szemérmes és tehetetlen szegények visszavonultságukban segítség nélkül sínylődnek. A munkakerülőnek így jobb dolga van, mint az önhibáján kívül munkanélkülinek. A mi henyélésre és koldulásra csábít, a mindenkiben meglevő életenergiát és munkaerőt elvonja a termelésben való érvényesüléstől. Apad tehát vele a termelők — az eltartók, —

ellenben növekszik az eltartottak száma. Az a körülmény pedig, hogy számos naplopó nem járul hozzá a termelés kínálatának emeléséhez, de helyet foglal a fogyasztás keresletében, habár közvetve és talán észre nem vehető mértékben, mégis befolyást gyakorol az élelmiszerek ár-képződésére,

F) *Az élelemdrágaság okainak összegezése.*

Foglaljuk most röviden össze az élelemdrágaság okait a tárgyalás sorrendje szerint.

1. *Általában.* A helyi drágaság oka a szűk termés és a közvetítés fejletlen volta. A tavaszi drágaság oka az élelmiszerkészlet apadása. Újdonságoké a csekély kínálat. Az alkalmi drágaságé (vasárnap, nagypéntek stb.) a kereslet hirtelen megnövekedése a tömeg fogyasztási igényének alkalmi felemelkedése folytán. Az általános drágaság oka általában a kínálatban és a keresletben beálló valami zavar.

Az élelemdrágaság okai különösen:

2. *A termelésben.* A halállomány csökkenése. A tavak kellő ki nem használása.

A legelők felszántása folytán depekoráció. A szerb és román marha, sertés és birka hiánya. A gazdák tavaszi tömeges marhavásárlása. Az 1898., 1901. és 1904. évi takarmányhiány. A növendékmarha időelőtti eladása. A borjú korai leszúrása. A sertésvész. Az 1904. évi gyenge kukoriczatermés. Az okszerű baromfityenyésztés lassú terjedése. Nagy baromfityenyésztők hiánya.

A mezőgazdaság 1904. évi gyenge terméseredménye. Erdőirtások miatt a nyári szárazságok gyakoribbá léteie. Öntöző csatornák hiánya. A kiscgazdák szakműveltségének alacsonyága. A mintagazdaságok csekély száma és céljának félreismerése. A földbirtoknak az általános fejlődéstől való elmaradása.

Budapest környékének nem elegendő tejtermelése. Budapest tejtermelési határa további kiterjesztésének nehézségei technikai akadályok miatt. A tejtermelők összebeszélése.

Iparunk fejletlensége miatt gyarmati jellegű közgazdaságunk. (Ausztria, Németország, Anglia és Amerika gyarmata vagyunk.)

Az iparcikkek megdrágulása. Az élelmiszeriparosoknak az árszabályozás céljából alakult kartelljei. Az iparosok standardjének emelkedése. Élelmiszeriparunk tőkeszegénysége. Nagy üzemek hiánya az élelmiszeriparban.

3. *A forgalomban.* A főváros rohamos fejlődése idegenek beözönlése folytán. Az élelmiszerkereskedők tőkeszegénysége. Az üzleti hitel drágasága. Kartell.

A szabad kereskedelem elvének lassú érvényesülése. Az élelmiszer-export rohamos növekedése.

A MFTR kartellje a DGHT-gal. Víziutaink kihasználatlan volta. Közlekedő csatornák hiánya. A MÁV Bécsnek kedvező tarifapolitikája. A felhozatal rendszertelenségéből származó áruhiányok és árútorlódások. A fővárost környékével összekötő viczinális vasutak hiánya. A Budapest—Fiume vonal második sínpárjának hiánya.

A bővebb aranytermelés következtében a pénz értékének csökkenése.

Marhavásárunk hanyatlása. A jobb minőségű hizott marhának külföldre vitele. Sertésvásárunk hanyatlása.

A fedezetlen határidőüzlettel való spekuláció a terménytőzsdén. Vidéki tőzsdék hiánya.

Az élelmiszer-hamisítások.

A fővárosi élelmiszer-behozatalnak a központi vásárcsarnokba való összpontosítása. A vásárcsarnokok jövedelmezőségére való törekvés. Raktárak, hűtőházak hiánya. A szűk helyivel a vásárcsarnokokban a forgalom fejlődésének megakadályozása.

4. *A kormányzásban, közigazgatásban.* A közhatóságok piaczi működésében a pénzügyi szempont uralkodása. Fogyasztási adók. Magas vásári és egyéb illetékek. Magas behozatali vámok és a behozatal egyéb korlátozásai. Kiviteli jutalmak. A városi polgárok csekélyebb befolyása a kormányra és törvényhozásra. Vámpolitikánkban az agrár érdekek előtérbe nyomulása.

5. *A fogyasztásban.* A fogyasztók számának emelkedése. A fogyasztók fogyasztóképeségének növekedése a munkabéremelkedés folytán. A fogyasztók tájékozatlansága, közönye. Pazarlás a közéletmezésben. A fogyasztóközönség előítélete. A termelők számának csökkentése[^] ingyenélők tenyésztése — jótékonyág által.

III. Az élelemdrágaság elhárításának módja.

A) *Az élelemdrágaság elhárításának módja általában.*

Az általános drágaság okainak megállapítása után nem lesz nehéz javaslatokat tenni az okok megszüntetésére, a drágaság enyhítése végett. Csupán enyhítésről beszélhetünk, mert az élelmiszerek mai árát most már, a midőn a közgazdaság valamennyi ága és munkása többé-kevésbé alkalmazkodott hozzá, a régi alacsony színvonalra leszállítani nem lehet többé.

Az okokhoz hasonlóan a drágaság enyhítésére alkalmas teendőket is általában találunk úgy a kínálat, mint a kereslet működése terén.

A következőkben vázlatosan megjelöljük:

- a) az élelmiszer-termelés,
- b) az élelmiszer-forgalom,
- c) a kormányzás, közigazgatás,
- d) a fogyasztás terén végzendő munkát.

B) *A termelésre vonatkozó javaslatok.*

a) *Általában.*

A Budapesttel csereviszonyban levő vidék élelmiszer-termelése fokozandó.

b) *Halászat.*

A mesterséges haltenyésztés előmozdítandó.

c) *Vadászat.*

A vadászati törvény módosítandó a hűtőházakban raktározott vadra való tekintettel.

d) *Állattenyésztés.*

Minden község marhaállományának megfelelő közlegelőről gondoskodjék.

A község a közlegelők jókarban tartására törvénnyel kötelezendők.

A hegyes vidékek legelőinek kihasználására állattenyésztő szövetkezetek alakítandók.

A falusi tej szövetkezetek közül az állattenyésztéssel foglalkozók előnyben részesítendők.

A borjak leölése 150 kg-on alul megtiltandó.

A fővároshoz közel baromfitenyésztő részvénytársaság alakítandó. Vagy ha a tőke nem vállalkozik rá, a főváros állítson nagy baromfi-tenyészdét.

A vidéken minta-baromfitenyészdék szervezendők. Ezeknek célja ne különlegességek termelése, hanem a kiscgazdáknak a jövedelmező baromfitenyésztésre való rábírása legyen a jövedelmezőség gyakorlati bemutatásával

e) Mezőgazdaság.

A közép- és kisbirtokosok szakműveltsége emelendő. Nem annyira elméleti oktatással, mint a mezőgazdaság termés eredményének, jövedelmezőségének fokozását gyakorlatilag bemutató mintagazdaságok útján. Lehetőleg minden földművelő községben szervezendő ilyen mintagazdaság.

Budapesthez nagyon közel mezőgazdasági főiskola szervezendő, hogy a nagybirtokok leendő kezelői a mezőgazdasági termékek nagyban való forgalmát, a fogyasztók szükségletének piaczi megnyilvánulását is gyakorlatilag megismerjék. A főiskolával kapcsolatban növénykísérleti telep létesítendő az egyes tápnövények terméseredménye fokozásának tanulmányozására.*

A kiscgazdák földhétsége nagybirtokok állami megvásárlásával és parcellázásával kielégítendő.

A mezőgazdasági érdekképviselőt az iparihoz hasonlóan törvényhozásilag szervezendő.

* Hogy milyen fontosak ezek a kísérletek, annak bizonyítására felhozom az OMGE-nek műtrágyával végzett kísérleteit.

A műtrágya nélküli föld termelt egy kat. holdon 832 kg árpát.

A műtrágyás « « « « « 1026 « «

A műtrágyás föld terméstöbblete egy kat. holdon 194 kg szemárpa. E terméstöbblet értéke 13 koronás árpaár mellett is 2522 K.

Ezzel szemben az egy kat. holdra elhasznált 170 kg. 16%-os szuperfoszfát ára á 8'80 K = 1496 K. Tehát a műtrágyázással elért tiszta haszon holdankint 10 korona 26 fillér.

Zabbal végzett kísérlet Bereten, Abauj m. K 1884

búzával « « Mezőkövesden, Borsod m. « 31-84

« « « Rettegen, Szolnokdoboka m. « 3616

burgonyával « « Alsófakoson, Zala m. « 84 24

sőt 16314 K tiszta hasznot is eredményezett holdankint. (Cserháti Sándor.)

Öntöző csatornák létesítendők.

A földbirtok a holtkéz, a hitbizományok fokozatos megszüntetésével stb. — összhangba hozandó az általános gazdasági fejlődéssel.

f) Kertgazdaság.

A városok határában fekvő kötött birtokok állami megvásárlás útján kertészeti célokra parcellázandók.

A zöldségtermelés fokozására öntözhető szántóföldek létesítendők a főváros csatorna-szennyvizének felhasználásával.

A városi szemét — elégetés helyett, mint a hogy tervezik — trágyának feldolgozandó és a konyhakertészetben értékesíthető.

A nyári befőzni való gyümölcs termelése fejlesztendő.

g) Tejgazdaság.

A főváros a termelési körzetébe eső tej szövetkezeteket alkalmas módon szervezze, vezetésükben kellő súlylyal részt vegyen és terméseredményük fokozása céljából a megalakítandó községi takarékpénztár útján olcsó kölcsönök nyújtásával támogassa.

h) Gyarmati termelés.

Magyarország gyarmati jellegű gazdasági állapotának megszüntetése céljából a magyar ipar az eddiginél fokozottabb mértékben fejlesztendő. A magyar ipar fejlesztése érdekében az Ausztriával közös vámterület helyébe az önálló vámterület léptetendő; Budapest keleti határában ipartelepек könnyebb létesítése céljából iparcsatorna építendő.

i) Élelmezési ipar.

Az ipartörvény úgy módosítandó, hogy az élelmezési iparral csak hivatásos, szakképzett egyének foglalkozhassanak. Hogy több iparágnak egy kézben való egyesítése ki legyen zárva.

Sonkagyár létesítendő.

Az új ipartörvény mondja ki, hogy a kenyérbe kevert burgonya %-a a kenyéren feltüntetendő.

A péksütemények súlya hatóságilag megállapítandó.

A községi kenyérgyár gyártmányainak úgy minősége, mint mennyisége tekintetében fejlesztendő.

Élelmiszer-nagyüzemek létesítése városi kedvezményekkel, a főváros részesedésével stb. előmozdítandó.

Az élelmezési iparosok árszabályozó kartellje elzárással és ismétlődés esetén iparjog-megvonással büntetendő.

C) *A forgalomra vonatkozó javallatok,*
a) Általában.

Az élelmiszerkereskedők osztályának nívója kereskedelmi szakképzéssel emelendő.

Az alkuszok (sensal) működése, a tisztességtelen cégváltoztatások és a mások (Strohmannok) neve alatt űzött visszaélések az élelmiszerforgalomból kiküszöbölendőek.

A székesfőváros élelmiszertermelő vidékéhez tartozó nagyobb községekben, lehetőleg a magánkereskedelem köréből, egy-egy odavaló közéletmezési képviselő választandó (az államok konzuli intézményei, kereskedelmi levelezői mintájára), a ki, mint a székesfőváros hivatalos megbízottja, a helyi termelőket, a budapesti élelmiszerkereskedőket és a hatóságokat tájékoztassa; az élelmi-

szerek összegyűjtésében, szállításában és Budapest piacza felé való irányításában működjék közre.

Az élelmiszerforgalomban a súly általános bevezetésével az űrmérték kiküszöbölendő.

Az élelmiszerhamisítás a termelőre és kereskedőre törvényben kimondandó fokozatos és súlyos büntetőjogi sanctióval üldözendő.

Az elővásárlás és a zugvásárok eltiltandók.

A kereskedelmi szabadság elve a konkurrenzia növelése céljából a legszélesebb alapon biztosítandó.

b) Szövetkezetek.

A kereskedők árszabályozó szövetkezése, kartellje elzárással, súlyosabb esetben az árusítási jog megvonásával büntetendő.

Tőkeerős nagy élelmiszerkereskedelmi vállalatok létesítése a főváros részesedésével előmozdítandó, a tömegforgalom előnyeinek kihasználása végett.

c) Export-import.

Az állatbehozatal előmozdítandó. E végből a szerb és román határzár feloldandó úgy, hogy a hazai állatállomány megvédése végett a balkánállamokból behozott állatok elkülönítve szállíttassanak Budapestre és itt azonnal levágassanak.

Az élelmiszer-kivitel tárgya csak a mi feleslegünk legyen. Azért a kivitel kedvezményezése megszüntetendő.

d) Szállítási eszközök.

A községeket összekötő úthálózat, különösen a vasuti- és hajóállomásokhoz vezető utak jó karba hozandók, úgy, hogy hosszabb esőzés idején is használhatók legyenek.

A főváros környékén új viczinális villamos vasúti vonalak létesítése a főváros közreműködésével előmozdítandó. E viczinálisok élelmiszer-szállító vonatai a Közüti és Városi villamos sinein éjjel a vásárcsarnokokig, vagy nyílt piaczkokig jöjjenek be.

A MFTR a DGHT-gal konkurrencziára szorítandó a nyújtott kedvezmények esetleges megvonásával.

Közlekedő csatornák létesítendők. A Dunát a központi vásárcsarnokkal összekötő csatorna, úgy, mint tervezve volt, mielőbb megépítendő.

A soroksári Dunaág is hajózhatóvá teendő.

A dunaparti termelő községekhez legalább hetenkint egy-két hajójárat rendszeresítendő.

A MÁV az árú-zónatarifát is vezesse be.

A MÁV tarifapolitikájának ne Bécs, hanem Budapest legyen a középpontja.

A Collis Agricoles-ok Anglia példájára bevezetendők. (A főváros termelő körzetéből 30 kg súlyhatárig az általános tarifánál mérsékeltebb díjért és a legegyszerűbb kezeléssel, a feladó felelősségére szállíttassanak be az élelmiszerek. A szállítási díjak bélyegjegyekben rovandók le.

Kedvezményes vasúti díjtétel mellett ne csupán a központi vásárcsarnokba legyenek szállíthatók az élelmiszerek.

Az élelmiszerek kiviteli kedvezményes tarifái és prémiumai megszüntetendők.

A Budapest—Fiume vonal második sín párja mielőbb megépítendő.

Czélszerű és olcsó csomagoló és szállítási cikkek gyártása előmozdítandó.

e) Pénz.

A kereskedelmi forgalomba a pénznek, mint csereeszköznek igénybevétele helyett egyelőre legalább a csekkel való fizetési eljárás vezetendő be.

f) Állatforgalom.

Az állatforgalmi korlátozások lehetőleg megszüntetendők.

A vidéki hús (leölt állat) behozatala megkönnyítendő.

A mézárós ne lehessen állatkereskedő is.

A közvágóhídon a daraetetés megtiltandó. Illetőleg az élősúly helyett a hússúly szerint való adás-vételi eljárás vezetendő be.

A vágóállat a tenyésztőtől lehetőleg közvetlenül kerüljön a mézáróshoz (a közélélmzési képviselők közreműködésével).

Az élő baromfiak számára külön vásárcsarnok létesítendő.

g) Gabonaneműek forgalma.

A fedezetlen határidőüzlettel üzött spekuláció büntetendő.

A vidéki nagyobb élelmiszertermelő-központokon tőzsde szervezendő.

Az őrlési forgalom visszaállítandó.

h) Állati termékek forgalma.

Tejforgalmi szabályzat alkotandó.

A hatóságilag megállapítandó %-nál kisebb zsírtartalmú tej és tejföl forgalombahozatala és általában az élelmiszerhamisítás fokozatos felelősséggel vétségnek minősítendő és elzárással büntetendő.

Állandó élelmiszerárusok, helybeliek és vidékiek, kis- és nagyárusok egyaránt iparigazolvány váltására köteleztessenek.

A tejkereskedelemben a főváros mint nagytőkés vegegyen tevékeny részt.

A margarin, kókuszszír és egyéb néptáplálék megfelelő jelzéssel való forgalombahozatala megkönnyítendő.

A főváros a tojáskereskedelem központjává teendő.

A tojáspiac rendezendő. Részére fedett csarnok építendő a fejlődés megkívánta hellyel.

*i) Burgonya-, zöldség-, gyümölcsforgalom;
főzelékfélék forgalma.*

Az élelmiszerbehozatal a vásárcsarnokokba decentralizálendő.

A még meglevő nyílt piacok helyett is vásárcsarnokok építendőek egyszerűbben, olcsóbban, a vasúti állomások mellé.

A vásárcsarnokokban a közönségnek ingyen lift álljon rendelkezésére az emeleti- és pinczehelyiségek könnyebb megközelítése végett.

A vásárcsarnokok kezelésében ne a jövedelmezőség, hanem a forgalom gyorsítása, könnyítése legyen a vezető elv. A vásárcsarnokok bevételeitől a dunaparti- és idénypiacok helypénzbevétele, továbbá a járókelő árusítóktól fizetett díjak elkülönítendőek.

Az élelmiszereket saját kocsijukon áruló falusi gazdáknak megengedendő, hogy ne csak valamennyi vásárcsarnok közelében, hanem a hatóság által a város legnépesebb helyein (a bérkocsiállomásokhoz hasonlóan) kijelölt állomásokon reggel öt órától hét óráig árusíthassanak. (Bécsben a Grabenen is állnak korán reggel ilyen falusi kocsik. Nachtmarkt.)

Az élelmiszerekkel való házalás szabályozandó: bizonyos területre szorítandó, egyes cikkek árusítása eltiltandó, az árusítás módozatai megállapítandók.

Hűtőházak, raktárak állítandók a székesfőváros által.

D) *Kormányzás. Közigazgatás.*

A közéletkezésnek, mint legfontosabb tárgyú köz-igazgatási ágának, külön ügyosztály szervezendő a tanács kebelében.

Élelmiszertörvény alkotandó.

A vásári alsófokú bíraskodás külön szervezendő.

A piaci ügyekben hozott Ítéleteket a vásárbiróság hivatalból közölje a közéletkezési ügyosztályival.

A piaci statisztika és árjegyzés az egész országra nézve kötelezővé teendő és egyöntetűen végzendő. Az állami központi statisztikai hivatal dolgozza fel.

Az élelmiszereket terhelő állami és községi szolgáltatások úgy állapítandók meg, hogy azoknak magas, aránytalan vagy egyenlőtlen megszabása, vagy kezelése a behozatalt ne akadályozza érezhető módon.

A fogyasztási adók, vámok mérséklendők, később egészen eltörlendők.

Az élőmarha súly szerint fokozatos fogyasztási adóval rovandó meg.

Az állatvásár a terménytőzsde mintájára szervezendő korlátolt számú és felelős bizományosokkal és a kereskedelmi működést illetőleg is állami ellenőrzéssel.

A kormányzás, közigazgatás közegeinek járandósága a piaci árakkal időnkint összehasonlítandó és a szükséghez képest rendezendő. (Az áremelkedést ők érzik legjobban, mert nem háríthatják át.)

A városi polgároknak a kormányra, a törvényhozásra az eddiginél nagyobb befolyás biztosítandó.

A munkások a törvényhozásban és a főváros ügyvitelében való részvételre joggal ruházandók fel.

E) *A fogyasztásra vonatkozó javaslatok.*

A háztartás, a főzés a fővárosban szervezendő leányismétlő iskolák, tanoncziskolák és polgári leányiskolákban mint tantárgy bevezetendő. Itt tanulja meg minden leány, hogy mikép kell kevés konyhapénzből változatos és tápláló ételt feltálalni.

A fogyasztók a piaczi viszonyokról az eddiginél alkalmasabb módon és behatóbban tájékoztassanak.

A fogyasztás legyen takarékos az élelmiszerek gondosabb eltartása és gazdaságosabb felhasználása által.

Az árképződésre a közhatóság olyan befolyást gyakoroljon, hogy egyenlő áldozatért mentől többféle élelmiszikkügyanazon tápláló értéke legyen vásárolható.

A fogyasztók előítélete a juhhús, a lóhús, a tengeri hal, a leölt (tisztított) baromfival szemben eloszlatandó.

Végül igyekezzünk mindnyájan fokozott munkával vásárlóképességünket erősebbé tenni.

*

Azokról pedig, a kik a termelésben önhibájukon kívül nem vehetnek részt, az Ínségben szenvedőkről, gondoskodjunk; de ne az eddigi módon. Szervezzük, központosítsuk a jótékonyt.

A városi tanács szegényügyi osztálya indítsa meg a szervezést: kérje fel a helybeli jótékony egyleteket, asztaltársaságokat, hogy 2—2 képviselőt küldjenek ki a város szegényügyi bizottságának kiegészítésére. Az így kiegészített bizottság azután tagjai révén könnyen tájékozódhat az egyletek működéséről. Működése inkább irányító,

tájékoztató legyen; az egyletek autonómiáját, a magán-tevékenységben rejlő erőt a jótékonyág terén is tiszteletben tartsa. Jelszava ne a lealázó alamizsnálkodás, hanem munkaalkalmak és jobb kereseti viszonyok teremtése legyen. A jótékony egyletek működése így lassankint a bizalomnak, az együttműködésnek azt a mértékét hozza majd létre, a mellyel a munkakerülőt termelésre kényszeríti, a munkanélküli ínségest pedig munkához juttatja; és így lehetővé teszi, hogy az élet asztalán minden embertársunk megkapja a maga terítékét.